

HOOFDSTUK II

BESCHRIJVING VAN DE KERK

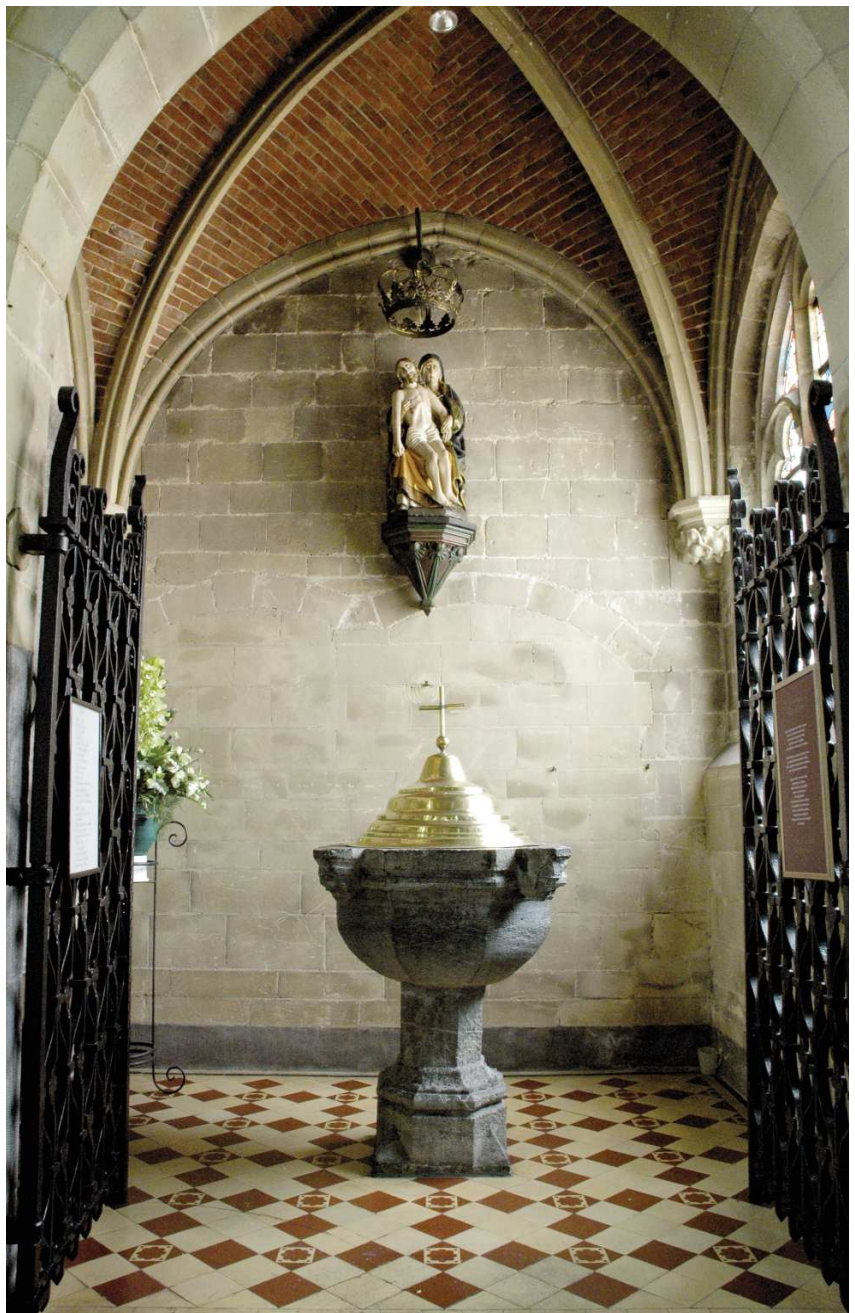
M.J. Mireille Orlent

Lic. Kunstwetenschappen K.U.Leuven

Volgens de Atlas van de Buurtwegen van 1845 is het **oude dorpsplein** van Opoeteren omgeven door wegen en in het zuiden meandert de Grote Beek. Dit gemeentelijk centrum werd ter gelegenheid van de bouw vanaf 1905 van de grotere nieuwe kerk met het behoud van de toren van de 16de eeuw **opnieuw ingericht**. De herinrichting van dit gebied ging gepaard met een vergroting van het kerkhof en de noodzakelijke verplaatsing en verbreding van de omliggende straten. Dit kerkplein is aan oostelijke en zuidelijke zijde door een muur omgeven. Het hoogteverschil van de west- en noordzijde van het terrein dat op het straatniveau ligt, ten aanzien van de oost- en zuidzijde van dit gebied geaccentueerd door die muur, verloopt over drie terrassen. Het kerkplein glooit in het zuiden naar de veel lager gelegen waterloop. In het oosten werd het eerste terras afgelijnd met een hoge muur parallel verlopend met het straattraject.

Op het oorspronkelijke **omgevingsplan** werd de St.-Dionysiuskerk centraal ingeplant en omgeven door het kerkhof. De kerk werd gebouwd op een plateau, met twee trappen in het ZW omwille van het niveauverschil, om het lager gelegen zuidelijk deel van het kerkhof bereikbaar te maken. Thans is de kerkomgeving niet meer als kerkhof ingericht. Het hoog gelegen zuidelijk deel van het kerkterras is voorzien van gras en beplanting terwijl er bestrating is aangelegd op de rest van het kerkplein, verdeeld over de twee laagste niveaus.

De **oriëntatie van de kerk** is traditioneel oostelijk gericht maar omwille van de landschappelijke situatie is er wel een lichte noordelijke afwijking in deze oriëntatie. De nieuwe kerk werd in dezelfde longitudinale as van de vorige kerk geconcepieerd. Dit heeft dus alles te maken met de optie om de oude toren te bewaren en te integreren in de nieuwbouw.

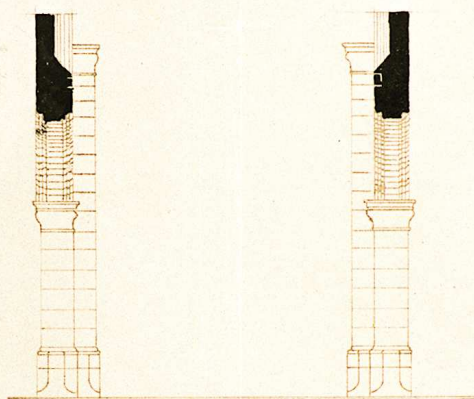
Doopkapel met doopvont en piëta.

Nieuwe Kerk van Op-oeteren.
Oud gedeelte - Middenbeuk. Schaal 0.01 p. M.

J. Mathias

Nagezien door den Koninklijken
Raad voor Kunstgebouwen in zijne zitting
van den 23 Januarij 1905.
ziet het verslag van.
De Schrijver,
De Voorzitter,

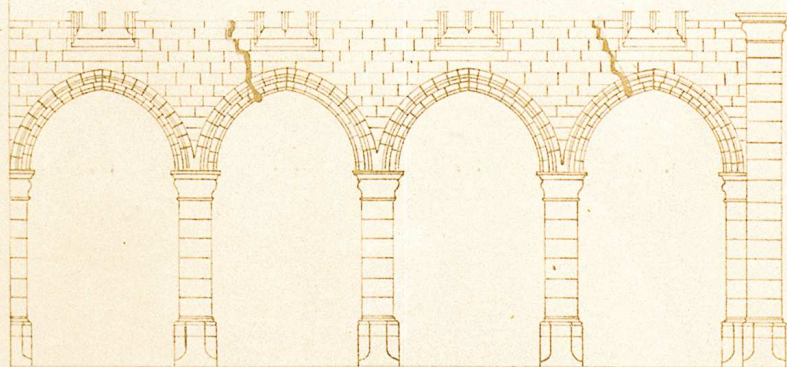
W. J. van der Loek

Dwaarsche Doorsnede.

De Bouwmeesters:
geh. H. Martens
geh. Y. Zomerth.

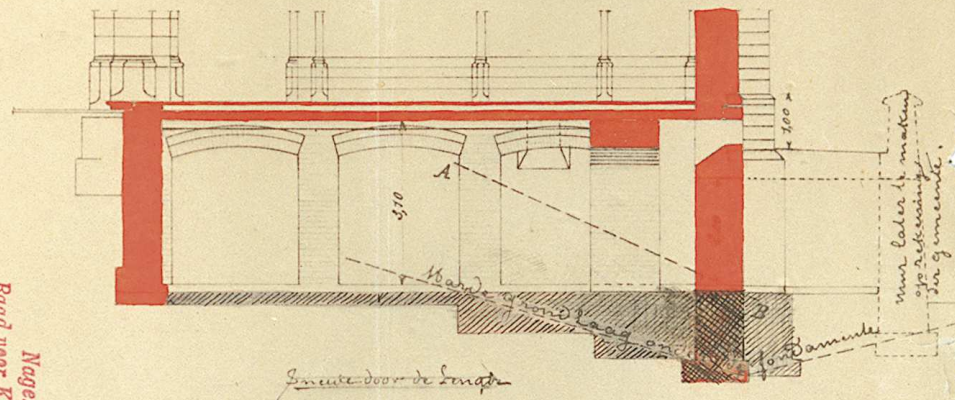
De President en het
Kerkbestuur van
Op-oeteren.
W. J. Guebelon

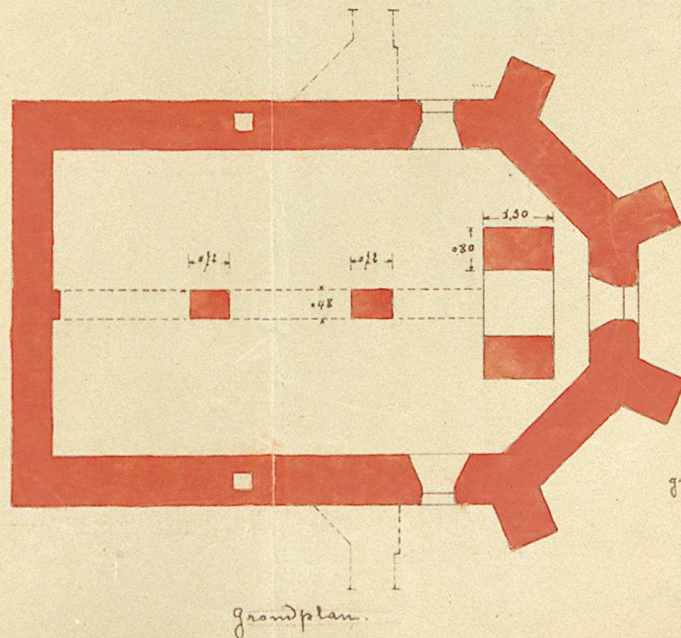
Snede door de Lengde.

Nieuwe Kerk van Op-oeteren - Kelderingen onder Koor.

Schwarz 0.01 p.m.

N.B. Het zwarte gedeelte is
voorzien in de origine
maken lijst, mits dat
de harde laag genomen
was tot aan de lijn A

De Bonn in resten
geb. H. Martens, geb. 17.

Je president in be
kerkfchool in Opreting
JW Gevelink

ST.-DIONYSIUSKERK VAN OPOETEREN

Longitudinale as: zicht op het koor

Achter de houten zitbanken (1958) is de zitbank in blauwe hardsteen tegen de zijmuur zichtbaar.

GRONDPLAN EN ORGANISATIE

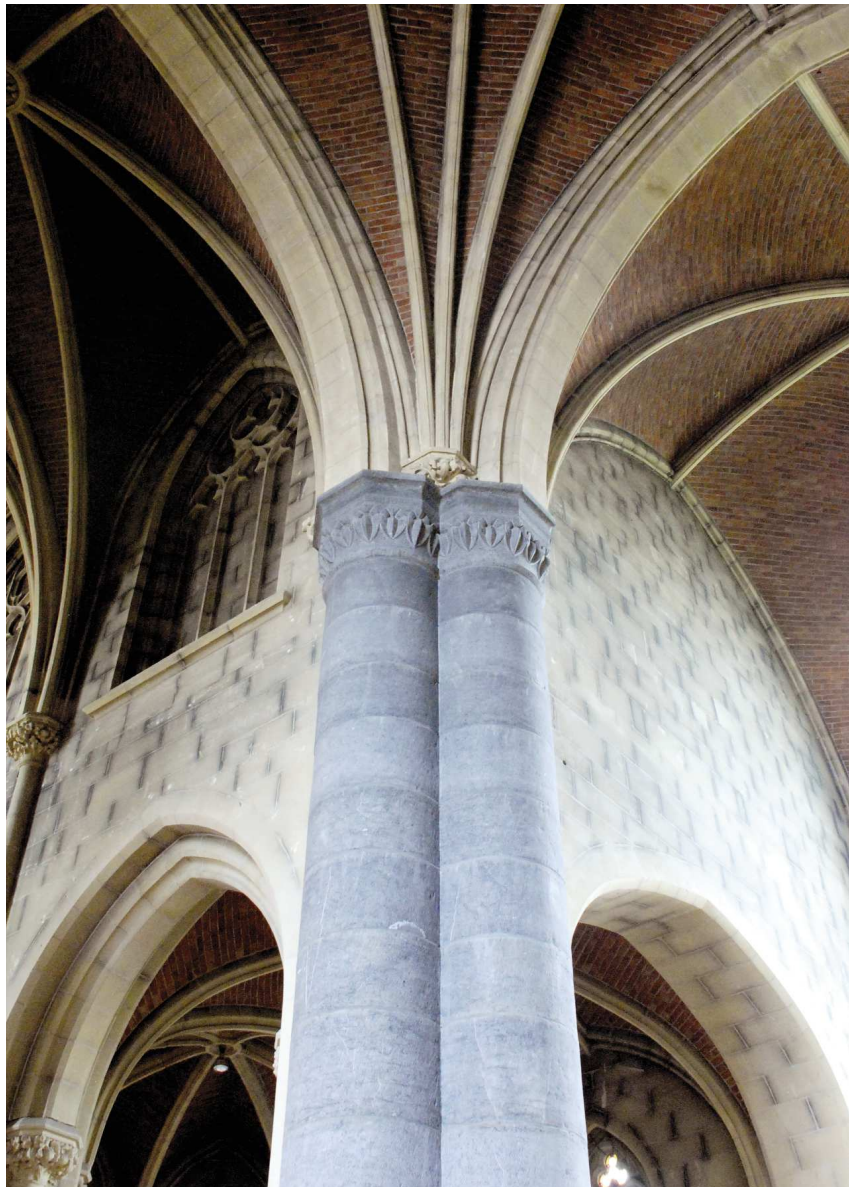
Een bespreking van de organisatie van de kerk gebeurt aan de hand van het **grondplan** van 1904 van H. Martens en V. Lenertz. De **bestaande toren** werd behouden en de **doopkapel** werd ingericht in het voormalige portaal in de NW-zone van de vorige kerk; deze muurstructuren zijn duidelijk aangegeven op dit grondplan. De buitenomtrek van de toren is een vierkant van 7m op 7m, de vrije binnenruimte is 4m bij 4m. In de zuidelijke steunconstructie van de toren is op het grondplan een maelgie met een diameter van 1,30m uitgespaard en binnen deze circulaire toren is een wenteltrap gebouwd. Aan de binnenzijde van de kerk is de zuidflank van de toren dan ook verzwaaard met een half zeshoekige muurpartij waarachter deze maelgie gevat zit.

Ook is het fundament van de NW- en ZW-pijler van de viering voor de helft behouden en afkomstig van de NO- en ZO-pijler van de aanzet van het koor van de vorige kerk. Na de graafwerken is gebleken dat andere steunpunten van de middenbeuk van de vorige kerk niet bruikbaar waren voor de opbouw van de nieuwe kerk, zodat een diepere uitgraving noodzakelijk werd. Deze beoordeling van de architect werd reeds in het las-

tenboek van 1904 voorzien. Deze situatie gaf aanleiding om een kelder te voorzien onder het nieuw te bouwen koor, vandaar dat dit deel van de kerk voor de volle omtrek van een steunmuur werd voorzien. Ook de externe aanzet voor de steunberen van het koor werd op dit kelderniveau dieper uitgewerkt. Deze kelder zou benut worden om de verwarmingsinstallatie van de kerk in onder te brengen. Na het uitgraven van de grond voor de kerk en het kerkhof werd de goedkeuring van H. Martens verkregen en kon de eerste steenmortel worden gestort. Er werd zorgzaam met het afbraakmateriaal omgegaan want het zou waar mogelijk opnieuw benut worden, na het fiat van de architect. De aannemer kreeg acht franken per kubieke meter zuiver gemaakte en geselecteerde karelen (bakstenen). Andere steenbrokken zouden verwerkt worden in de steenmortels. Voor de aanleg van de fundamenteën op een goed uitgegraven ondergrond werd boven deze steenmortellaag de opbouw met Rekemse bakstenen aangezet tot op een hoogte van 20cm onder het vloerniveau van de kerk. In heel de kerk werden deze fundamenteën vervolgens met twee lagen grof glas belegd en werden de muren verder met baksteen opgebouwd.

De uitbouw van de nieuwe kerk is opgevat als een kruisbasilica, waarvan het middenschip vier traveeën (breedte 5,85m op diepte 3,40m) telt. Deze middenbeuk is van de zijbeuken gescheiden door een reeks van drie losstaande zuilen in blauwe hardsteen. Er is een aanhechting van de NW- en ZW-halfzuilen aan de steunconstructie van de westertoren en een analoge aansluiting van de NO- en ZO-zuilen aan de samengestelde hoge NW- en ZW-zuilen van de vieringstravee. Al de zuilen zijn opgebouwd uit trommels in blauwe hardsteen met een stabiliserende kern. In de ZW-hoek van de kerk is er, naar analogie met de doopkapel (buitenomtrek 3,50m op 3,50m met een binnenruimte van 2,50 x 2,50m) in de NW-hoek, een extra travee (breedte 3,80m op diepte 3m) aan de zuidelijke zijbeuk uitgewerkt. Op deze wijze wordt de westmuur van de kerk aan de binnenzijde gevormd door deze travee en de aansluiting van de toren en de doopkapel.

Buiten die eerste travee zijn er in de zuidelijke beuk nog vier traveeën (breedte 3,80m op diepte van 3m) geconstrueerd. Ook in de noordelijke zijbeuk zijn vier traveeën van analoge grootte gebouwd. Aan de eerste travee van de noordelijke zijbeuk is in de noordgevel een nieuw portaal (breedte 1,80m op diepte 2,90m) gebouwd met een kerkdeur in de noordflank. De kruisbasilica ontleent de naam aan de optie om te bouwen met een transept waarbij de kruising van deze dwarsbeuk met de middenbeuk de viering vormt. In de St.-Dionysiuskerk van Opoeteren is aan de buitenzijde de verbreding ten behoeve van het

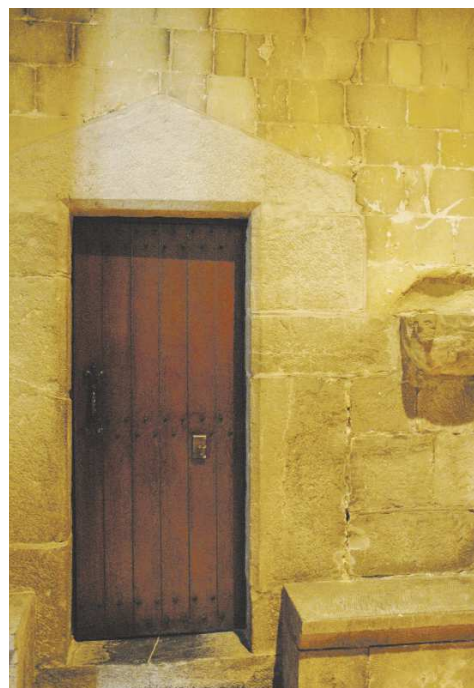
Samengestelde zuil in vieringstravee.

transept discreet gehouden; de transeptgevel komt slecht 1,50m uit het muurvlak van de zijbeuk. In deze dwarsbeuk zijn drie grote vierkante traveeën (5,80m op 5,80m) verwerkt. Een bijzondere aanduiding op het plan betreft de zitbank in blauwe hardsteen aan de binnenzijde van de kerk, die als een basis van de opstand de gehele omtrek van het kerschip articuleert. Van de noordelijke transeptmuren en zijbeukgevel, over de westgevel waar uitsparingen voor doopkapel en torenportaal voorkomen, verloopt deze bank verder langs de west- en zuidgevel van de zuidelijke zijbeuk en de muren van het zuidelijk transept. Ook is er een plaatsbepaling op het grondplan voorzien voor vier biechtstoelen: één op de noordelijke en één op de zuidelijke transeptmuur, één in de derde travee in de noordelijke zijbeuk en één biechtstoel op een corresponderende plek in de zuidelijke zijbeuk. Wel dient

ST.-DIONYSIUSKERK VAN OPOETEREN

hier vermeld dat er thans maar één biechtstoel geplaatst is in de extra travee van de zuidbeuk. De koorpartij bestaat uit de noordelijke en zuidelijke kapel die het hoofdkoor flankeren. De aansluiting met het transept is gerealiseerd door één travee (breedte 3,80m op 3m diepte) voor noord- en zuidkapel en een bredere travee (breedte 5,70m op 3m diepte) voor de viering. Deze drie traveeën geven uit op de koortravee met een polygonale apsis van 3m diepte voor de zijkapellen en de brede koortravee (breedte 5,70m op 3m diepte) die polygonaal wordt afgesloten door vijf muurvlakken over een diepte van 4,50m.

Aangezien in de gehele kerk kruisribgewelven zijn aangebracht, werden op het grondplan dus ook steunberen in functie van de traveeën getekend. Deze steunstructuren werden op een vlakke gevel loodrecht ingeplant zoals op de zijbeukgevels; op het snijvlak van twee gevels zijn ze volgens de extern verlopende diagonaal uitgewerkt zoals aan de transeptgevels, de koor-apsissen, het noordportaal en de ZW-hoek van de kerk.

Met betrekking tot de uitmonstering van de kerk werden op het grondplan ook aanduidingen gemaakt voor de plaatsing van de altaren. Een altaar is voorzien op een podium voor de noordkapel en één voor de zuidkapel. In het hoofdkoor is de omtrek van het hoofdaltaar op een trappenstructuur getekend. Ook werden de koorbanken tegen de noordelijke en zuidelijke dragende muur in de tweede koortravee reeds aangeduid. Ook werd het presbyterium tussen de NO- en ZO-samengestelde zuil van de viering afgesloten met een communiebank. Aan de zuidelijke kapel werden utilitaire ruimtes voorzien die de verbinding vormen met de sacristie (breedte 4,10m op 5,50m diepte) die als een afzonderlijk gebouw werd uitgewerkt.

HET EXTERIEUR VAN DE KERK

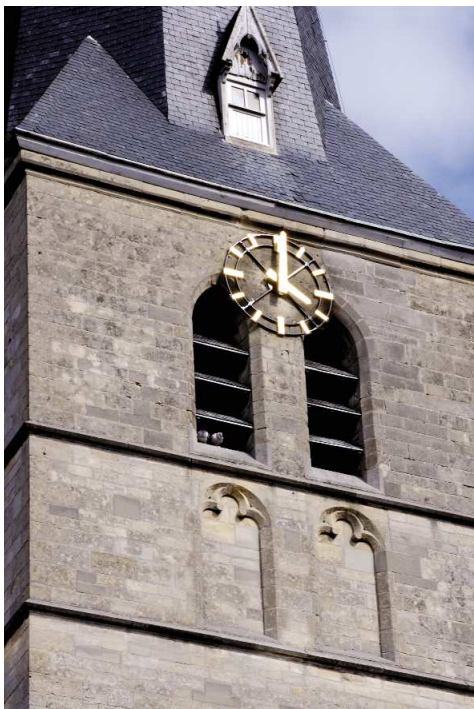
Het exterieur van de Sint-Dionysiuskerk kan als volgt besproken worden. De statige 16de eeuwse toren van de vorige kerk werd behouden en bepaalde hierdoor de stijl en de materiaalkeuze voor de nieuwe neogotische kruisbasilica. Aangezien de kerk groter moest worden in functie van de demografische groei van de bevolking van Opoeteren, zou het kerkship ook hoger uitgewerkt worden tot 8,50m waardoor de verhouding met de toren in het gedrang kwam en deze dus moest verhoogd worden. De verbouwing van de toren uit 1571 was de beginsituatie voor de verhoging van het torenvolume met 6,30m tot 21,60m en 3m voor de torenspits tot 15m. De manshoge strook van zware kalksteenblokken vormt de basis van de toren opgetrokken in mergelsteen tot een hoogte van 36,50m. Het torenvolume is uitwendig door waterlijsten opgedeeld in vijf verschil-

lende geledingen van onder naar boven respectievelijk van wisselende hoogte: 3,70m, 2,40m, 1,60m, 0,90m en 1,80m. In de onderste geleding is in de westgevel onder een gelijkzijdige spitsboog de torendeur onder een segmentboog voorzien.

Boven de eiken kerkdeur is een smalle nis met een beeld uitgespaard. De tweede geleding is blind gehouden met een spleetopening en de derde geleding is gearticuleerd door twee lancetvensters die ingeplant zijn op de waterlijst. De hogere strook is als een decoratieve band versierd met twee lancetvormige blindnissen. De bovenste en vijfde geleding is de afsluiting van het torenvolume en hierin werden twee lancetvormige galmgaten met drie houten schotten voorzien.

Aan de noordzijde is de doopkapel met zadeldak aangehecht tot aan de waterlijst die de eerste geleding afsluit. Deze kapel heeft in de noordgevel een groot rondboogvenster. De blinde hogere geleding heeft aan de basis een klein rechthoekig raam en is ook op deze flank gesloten gehouden. De derde geleding heeft twee lancetramen, de vierde is analoog met de westgevel met twee blindnissen versierd. De hoogste verdieping die volledig de verhoging van de toren met 6,30m omvat heeft twee gelijkaardige galmgaten met schotten en een wijzerplaat.

De oostgevel van de toren is geïncorporeerd in het kerkship, enkel de bovenste geleding met twee lancetvormige galmgaten met drie horizontale schotten en een wijzerplaat, steekt boven het zadeldak van het kerkship uit. De zuidelijke

torenflank is helemaal gesloten gehouden en alleen de vijfde geleding is conform met de west-, noord- en oostgevel voorzien van galmgaten met schotten en een wijzerplaat. Bijzonder in deze gevel is de versmelting van de toren met de maelgie die boven het lessenaardak van de zuidelijke beuk zichtbaar is als polygonale toren waarvan drie vlakken zichtbaar zijn. Deze ranke toren heeft slechts enkele lichtspelen en de afdekking met leien sluit aan tegen de torenflank ter hoogte van de waterlijst boven de tweede geleding. Door een houten deur met zware omlijsting van blauwe hardsteen, te betreden via het torenportaal, wordt toegang tot deze maelgie verleend. De wenteltrap is uitgewerkt rond een centrale boom en het geheel is gehouwen in blauwe hardsteen.

Wanneer de verhouding van de hoogte van de geledingen bekeken wordt, kan besloten worden dat het derde en het vierde register geen auto-

ST.-DIONYSIUSKERK VAN OPOETEREN

nome geledingen zijn. Zij komen als één geleding overeen met de bovenste geleding van 2,50m hoogte zoals in de vroegere toestand van de toren, voor de verhoging. De afscheiding met een waterlijst tussen deze twee stroken is waarschijnlijk tot stand gekomen om stilistische redenen, om de blindnissen in het bovenste register af te lijnen. De bekroning van de toren met een slanke ingesnoerde naaldspits van 15m hoogte zit verankerd op het vierkant van het torenvolume. De overgang van de vierhoek naar een achthoekige spitsstructuur wordt gesitueerd ter hoogte van de inplanting van een dakkapel op elk van de vier windrichtingen. De spits eindigt in een metalen staaf met windhaan.

Bij de bespreking van de noordgevel van de kruisbasilica valt meteen op dat de noklijn van het zadeldak van middenschip en hoogkoor en de noklijn van het transept op gelijke hoogte zijn uitgewerkt, wat voor resultaat heeft dat het geheel

een krachtige organisatie oplevert. Zoals reeds werd aangehaald is de noordelijke gevel bepaald door de ritmering van vier travéeën, af te lezen uit de reeks lancetvensters van de lichtbeuk boven het lessenaardak van de zijbeuk in het noorden. Hier is evenwel een bijzonderheid: de eerste travée is ingenomen door een vooruitspringend volume van het kerkportaal onder een haaks ingeplant laag zadeldak. Hierdoor zijn er in deze gevel maar drie lancetvensters. Elke travée wordt bepaald door twee steunstructuren, ofwel steunberen ofwel haaks gebouwde muurvlakken. De transeptgevel is een opvallend muurvlak door de hoogte ervan en door de articulatie van het centraal geplaatst grote vierlicht van 7,50m hoogte onder een spitsboog. Bovenaan is er een lancetuitsparing waarin een zolderdeur is geplaatst. Zeven muurankers zijn in de geveltop aangebracht. De waterlijst die in de zijbeuk onder de lancetvensters doorloopt verhoogt in de transeptgevel tot onder het vierlicht, om weer af te buigen naar de basis van de lancetvensters van de noordelijke kapel. Naar analogie met het basement van de toren is er ook rond het kerkgebouw een plint van gebouchardeerde blauwe hardsteen. Van de lage noordkapel zijn vier muurvlakken zichtbaar en hierin zijn vier lancetvensters geplaatst. De zuidelijke muur van deze kapel zit volledig verstrengeld in de noordelijke steunmuur van het hoofdkoor. Het leien dak heeft ook nog een dakkapel boven het oostelijk venster.

Het **hoofdkoor** heeft een groots uitzicht door de reeks van vijf slanke lancetvensters van 6,50m hoogte, in mergelstenen muurpartijen geritmeerd door steunberen die aanhechten tot aan het begin van de spitsboog. De ramen zijn drie-lichten met bovenaan moneelwerk met driepassen. Boven het centrale oostelijke raam is in de polygonale sluiting van het koordak een dakkapel geplaatst.

In de **zuidelijke gevel** is de beschrijving van de voornoemde gevel toepasbaar. Wel zijn aanpassingen nodig geweest. De zuidelijke kapel geeft in de zuidmuur toegang tot de nutsruimten en de sacristie. De zuidelijke beuk heeft in het onderste register vijf traveeën onder het lessenaardak. Ook in deze gevel zijn steunberen als draagstructuren voor het kruisribgewelf per travee voorzien.

De **dakconstructie** oogt als een homogeen geheel. In het massieve leien zadeldak van het kerkship en het koor zijn aan noordelijke en zuidelijke zijde nog drie dakkapellen geplaatst. De leien van Herbeumont waren gefixeerd op dakplanken in rode Noorse den die de eikenhouten dakstoel afdekken. De **neogotische nieuwbouw** is opgetrokken in **Rekemse bakstenen** bekleed met een **parement in mergelsteen van Sibbe (NL)** om een harmonieus geheel te vormen met de bestaande toren in hetzelfde materiaal opgetrokken.

HET INTERIEUR VAN DE KERK

Het **interieur** van de Sint-Dionysiuskerk van Opoeteren wordt bepaald door de uitvoering van de opstand van de kerk in mergelsteen. Ook hier werd bepaald in het lastenboek dat de architect zou beslissen welke mergelstenen van de oude kerk zouden gerecupereerd kunnen worden. De bouwwerkwijze is steeds afhankelijk van de technische mogelijkheden. Zo werd hier voor het vervaardigen van de mortel gebruik gemaakt van een 'broyeur', een mortelmolen met draaiende kuip. De aandrijving werd verzekerd door een 'stoomtuig' in plaats van 'door de sterkte van een paard of een os', zoals vermeld in het lastenboek. De mortel mocht niet ouder zijn dan twee dagen. De arduinen plint, als 'petit granit' omschreven, dient als basis voor de plaatsing van het parement in mergelsteen van Sibbe. Aan de binnenzijde van de kerk zijn de opstanden tot aan de aanzet van de gewelven in mergelblokken (dikte variërend van 13 tot 20cm) gerealiseerd. De cohesie tussen bakstenen structuur en bekleding in mergelsteen werd voorzien en de wanden werden ingevoegd. Blauwe hardsteen werd tevens aangewend om de zes oude mergelzuilen van het oude middenschip te vervangen en voor de samengestelde zuilen tegen het torenvolume en de draagstructuren van viering en koor. Ook de gestileerde knoppenkapitelen zijn in blauwe hardsteen uitgewerkt.

ST.-DIONYSIUSKERK VAN OPOETEREN

De kruisribgewelven zijn in Beerse baksteen (halve steen dikte) gebouwd en voor de gewelfribben en -sleutels en gordelbogen werd mergelsteen aangewend. In het lastenboek werd de samenstelling van de mortel ($\frac{2}{5}$ kalk en $\frac{3}{5}$ zand) aangegeven en de behandeling van invoe-gen en opschuren benadrukt omwille van het feit dat deze gewelven 'zichtbaar' moesten blijven. Dus werd er geen bepleistering voorzien voor eventuele gewelfschilderingen. De bovenzijde van de gewelven werd eveneens met een mortellaag bestreken.

De inwendige opstand van de middenbeuk is tweeledig. De opstaande wand is gearticuleerd met een arcade van gedrukte spitsbogen en een lichtbeuk. In dit bovenste register is er per travee een muuruitsparing in de vorm van een blind lancetvenster, waar een middenstijl het vlak verdeelt. Ook steunt deze blindnis op een dorpel. Boven dit decoratief register is een kerkraam uitgewerkt. Deze spitse ramen met kathedraalglas vormen de lichtbeuk in de noord- en zuidgevel. Het moneelwerk voor de biforae en vierpassen van deze lichtband is uitgevoerd in Savonnièressteen.

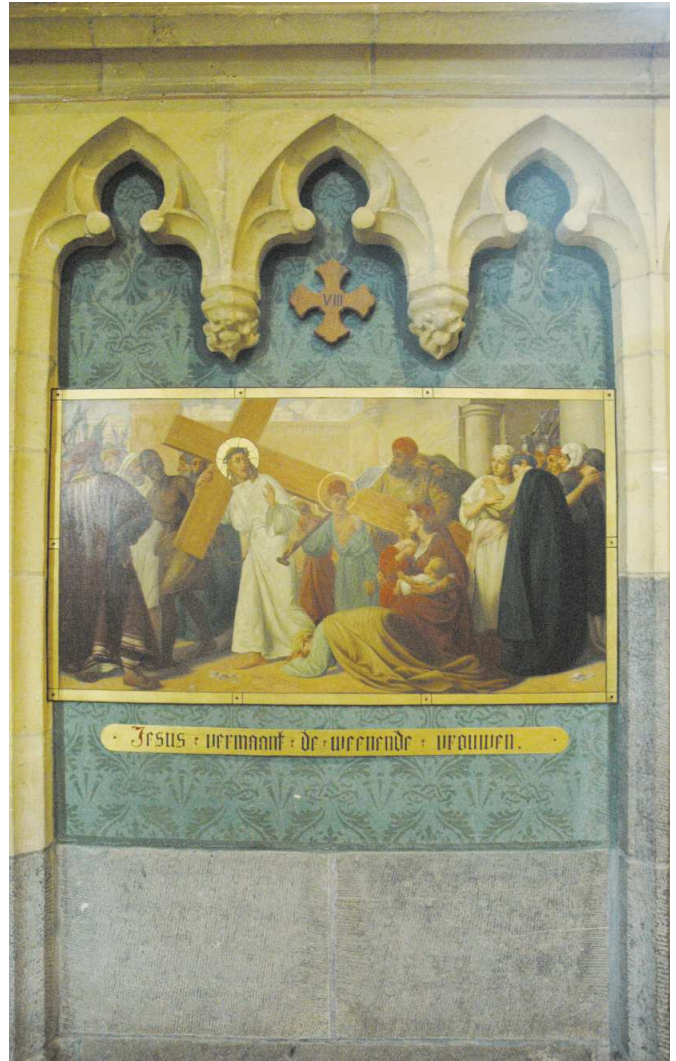
Elke travee van de middenbeuk wordt beschreven door een zesdelig kruisribgewelf, waarvan de verticale druk afgeleid wordt door de ribben die steunen op een gesculpteerde console van een schalk. De basis van zulke schalk hecht aan het kapiteel van de zuil, die het gewicht doorgeeft naar het fundament. De zijdelingse druk van de gewelven wordt opgevangen en afgeleid naar de zijbeukconstructie. De noordelijke en zuidelijke kerkgevel en de uitwendige steunberen vangen de druk op van de zesdelige kruisribgewelven van de zijbeuken. De verticale drukafleiding is hier geregeld via de afleiding van rib naar console en schalk die tot de kerkvloer wordt gevoerd. Boven de transepttraveeën is er een achtdelig kruisribgewelf geïnstalleerd en in de viering een complexere variant aangezien een achtdelig kruisribgewelf verdubbeld is door de invoeging van diagonalen aangehecht in het midden van de NZ- en OW-ribben. De samengestelde zuilen van de viering zijn hoog opgetrokken aangezien ze met hun kapiteel boven de hoogte komen van de dorpel van de lancetvormige blindnissen van de middenbeuk. De koorapsis is afgesloten met een half straalgewelf. Ook hier gebeurt de drukafleiding via schalken tegen de smalle muurpartijen. In de

Kruisribgewelf van de viering.

Tweeledige opstand van de middenbeuk.

Gotische boogfriezen in de zijbeuk.

schalkconsoles werden mooie florale motieven ter versiering gesneden.

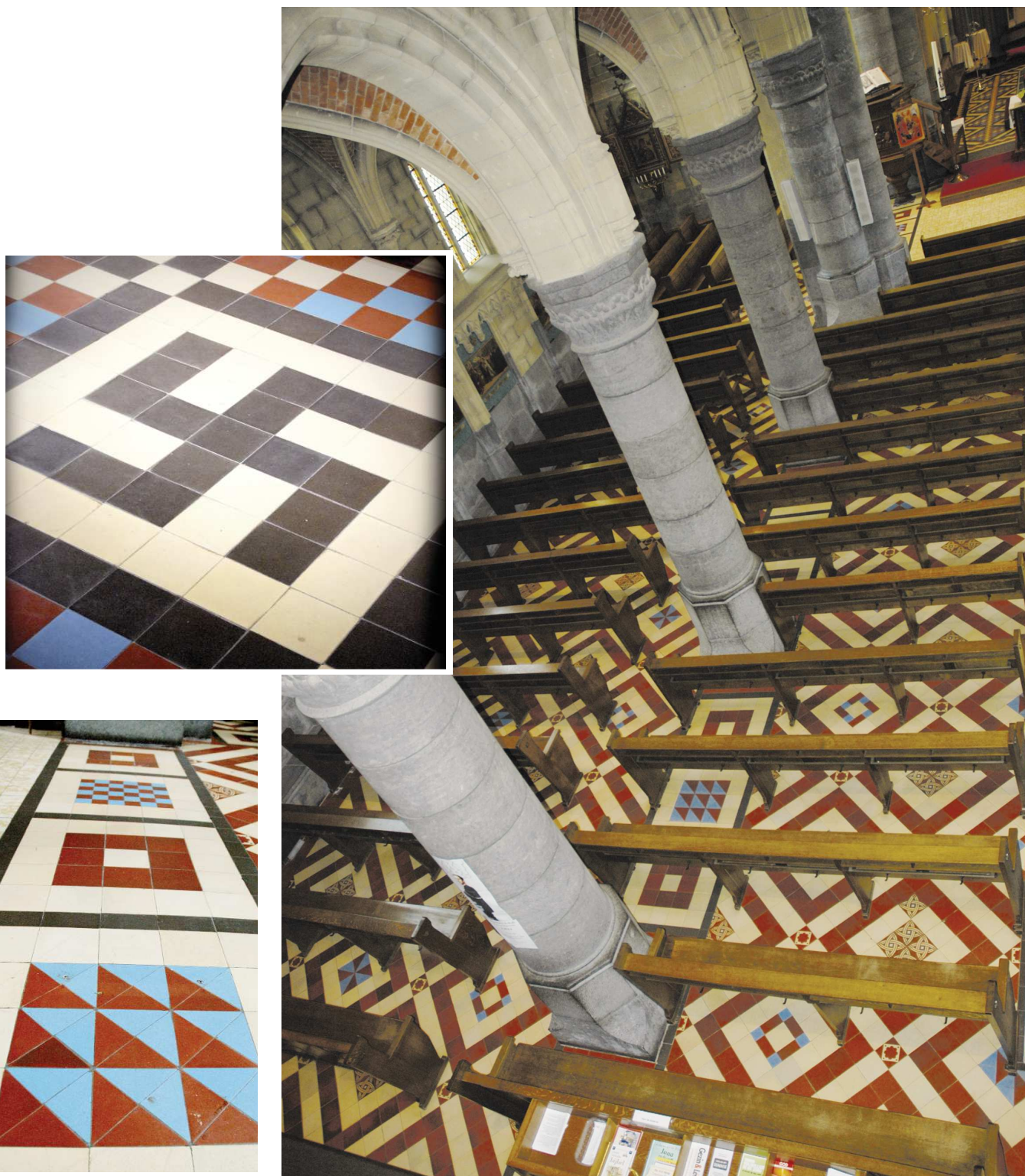
De **decoratieve uitwerking** van de binnenmuren van transept en zijbeuken is als één geheel opgevat. Onder een horizontale lijst onder de dorpels van de spitsboogramen in de lichtbeuk van de zijbeuken is het muurvlak verlevendigd door een **fries met gotische bogen**. Deze uitwerking is ook in mergelsteen gerealiseerd. Onder deze fries zijn in deze zijbeuken de staties van de kruisweg naar het ontwerp van J. Rosier bevestigd, zes staties in de noordelijke beuk en acht in de zuidelijke beuk. De boogfries op de wanden van het transept is hoger aangezet. Bij de steunschalken in mergelsteen werd op halve hoogte dit materiaal vervangen door blauwe hardsteen, dezelfde steensoort als de zitbank aangebracht over het hele traject van die decoratieve fries. Deze **muurbanken** werden reeds besproken aan de hand van de bespreking van het grondplan, waarop ze ook werden uitgetekend.

De **vloerbetegeling** van de St.-Dionysiuskerk is prachtig uitgewerkt en op het gangpad na is het geheel intact bewaard gebleven. Volgens het ontwerp van de architect werden patronen gevormd met effen keramiektegels in een kleurenpalet van ivoor, terracotta, azuurblauw en zwart maar ook met tegels met een decor. Deze patronen vertonen gelijkenis met middeleeuwse tegelvloeren. V. Lenertz heeft in 1895 in Leuven een middeleeuwse vloer van het Mozeshuis in de Jodenstraat in kaart gebracht, wat zijn fascinatie voor de decoratieve mogelijkheden van die tegels voor gevolg had. Deze dambordpatronen met geometrische motieven werden steeds weer toegepast in de kerken van V. Lenertz en H. Martens. Bij aankoop hebben de tegels voor de kerk van Opoeteren 8fr./m² en voor het koor 16fr./m² gekost. Deze tegelvloer moest met uiterst fijne voegen worden gelegd met een mortel samengesteld uit 1/7 kalk en 2/7 Portlandcement. Vanop het doksaal is er een mooi uitzicht mogelijk over de patronen en kleurrijke motieven van deze kera-

ST.-DIONYSIUSKERK VAN OPOETEREN

miekvloer. Het ontwerp is wel verstoord ingevolge het graven van een luchtkanaal voor de verwarming in 1973. De longitudinale kerkas werd hiervoor vanaf de tweede travee van de middenbeuk tot in de viering opengebroken. Er werden tien samengevoegde roosters in het gang-

pad gelegd en twee grote roosters van vier panelen in het koor. Nadien werd op dit traject een pad aangelegd met gele tegeltjes en in de viering werden eveneens die gele gevlamde tegeltjes aangebracht waardoor het totaalbeeld van het mozaïek is verstoord.

DE UITMONSTERING VAN DE KERK

De uitmonstering van de kerk omvat ook de glas-in-loodramen die als een obligaaf facet van de neogotische religieuze architectuur worden beschouwd. In de basisofferte werden ramen met kathedraalglas voorzien, zoals nu de zijbeukramen nog zijn ingevuld. Maar van zodra de fondsen konden worden verzameld, werd al gauw geopteerd voor ramen met gebrandschilderd glas. Het is een mooi en iconografisch complex geheel van Louis Jr. Grossé van Brugge geworden. Door de signatuur van de glazenier is ook de periode te duiden, aangezien hij op het koorraam onder S. Vedastus de vermelding van 1906 toevoegde. In de Sint-Dionysiuskerk is dit programma van de glas-in-loodramen heel belangrijk aangezien de kerk uitgevoerd is in mergelsteen en geen muurschilderingen werden bedoeld. Ook de bakstenen kruisribgewelven werden niet van gewelfdecoraties voorzien. Vandaar dat het geheel van glasramen in deze kerk het enige medium voor figuratie en decoratie is geworden.

Een uitvoerige bespreking van de glas-in-loodramen op het vlak van het iconografisch program-

ma¹³ is dan ook aangewezen. De gefigureerde ramen werden vooral om didactische redenen geplaatst, omdat de bijbelse taferelen de volksdevotie konden ondersteunen en de afbeeldingen van de heiligen voor de gelovigen stichtende voorbeelden in godsvrucht waren. Het belangrijkste ensemble is in het hoofdkoor uitgewerkt. De glas-in-loodramen zijn dan ook van grote betekenis voor de gelovigen van deze kerk. In de afgebeelde thema's en heiligen vinden de parochianen immers steun in hun dagelijkse leven, vandaar dat dit ensemble het decoratieve element van de neogotische kerkbouw overstijgt.

Het NO-raam heeft als hoofdthema de *Mater Dolorosa* of de Moeder van Zeven Smarten dat in het bovenregister van het centrale lancet is geplaatst. De Moeder Gods met sluier draagt een wit kleed en een paarse mantel. Als orante staat ze met opgeheven handen afgebeeld en haar hart is doorboord door zeven zwaarden, symbool van haar smarten omwille van haar Zoon. Boven deze voorstelling staat in de vierpas het Lam Gods met banier, dat het symbool is voor het offer dat haar Zoon voor de mensheid heeft gebracht. Verder wordt zijn passie en dood uitgedrukt door de

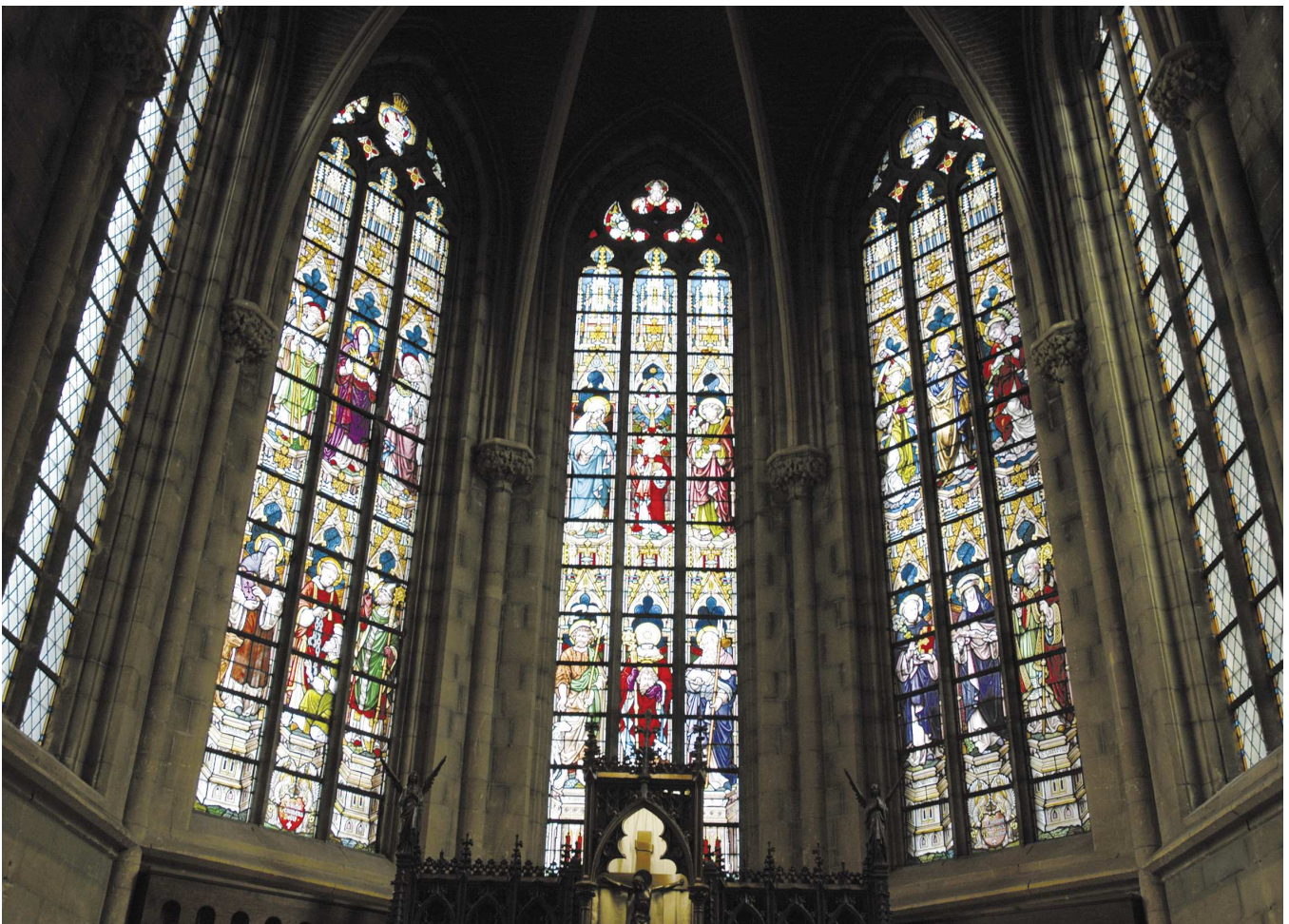
¹³ CLAES J., A. CLAES en K. VINCKE, *Beschermheiligen in de Lage Landen*, Leuven, 2006.

GOOSEN L., *Thema's uit het Nieuwe Testament en de apocriefe literatuur in religie en kunsten*, Nijmegen, 1992.

GOOSEN L., *Heiligen in religie en kunsten*, Nijmegen, 1992.

LECOCQ C., *De glasramen in de St-Dionysiuskerk*, in *Utersjank Halfjaarlijks tijdschrift van de geschied- en heemkundige kring van Opoeteren*, jg. 20, 2003, nr. 23 t/m jg. 23, 2006, nr. 45.

Glas-in-loodramen in het hoofdkoor.

NO-raam van het hoofdkoor.

NO-raam bovengedeelte: centraal Mater Dolorosa, geflankeerd door engelen met de arma Christi.

Arma Christi of de lijdenswerktuigen. Links houdt een engel een lans en rietstok met spons, rechts staat een engel afgebeeld met doornenkroon, lendendoek en drie kruisspijkers.

In het onderste register is over de drie koorramen een erehaag van heiligen geplaatst. Links staat **S. Vedastus** afgebeeld. Vedastus werd in Limoges geboren in de 5de eeuw en is in 540 overleden. Hij is bekend geworden doordat hij de leraar was van Clovis I (465-511), die zich zou laten dopen door de H. Remigius van Reims. Dit feit gold als een voorbeeld voor de Franken en Remigius ijverde voor de kerstening van dit volk. De godsvruchtige Vedastus leefde lang als kluizenaar maar werd tenslotte tot bisschop van Atrecht gewijd en zetelde in Arras, waar hij ook een abdij liet bouwen. Vedastus hielp Remigius met de kerstening. Nadat de Hunnen de abdij hadden verwoest, huisde in de ruïne van de abdijkerk een beer of een wolf, die door Vedastus werd verjaagd. Zijn feestdag is 6 februari. De wijze van afbeelden refereert naar zijn status van kluizenaar en niet als bisschop. Een oude man met baard is gekleed in een wit kleed met bruine mantel; zijn hoofd is bedekt met een blauwe kap. Hij draagt een boek als attribuut in de rechterhand. Een wolf staat aan zijn rechtervoet. Onder op de sokkel voor S. Vedastus staat de signatuur van de glazenier: Grossé Brugge 1906.

Centraal is **S. Leonardus** weergegeven. Leonardus (†559) van Noblac was een Frankische edelman die een leerling was van de H. Remigius van Reims. Remigius zou hem bekeren en dopen als christen. Later verzaakte hij aan een bisschopswijding. De christelijke naastenliefde werd de drijfveer van zijn leven. Hij besloot om elke dag gevangenen te bezoeken als werk van barmhertigheid en kreeg tenslotte van Clovis I de toestemming om gevangenen vrij te laten. Nadien leefde hij als kluizenaar in een bos nabij Limoges. Heel onverwacht kreeg de vrouw van Clovis barensweeën tijdens een jachtpartij in dat bos; zijn hulp werd ingeroepen en de koningin kon veilig bevallen van een gezonde zoon. Uit dankbaarheid bood Clovis een gebied aan waar Leonardus de abdij van Nobiliacum (grond gekregen van een nobele) stichtte en er abt werd.

Vooreerst is hij de beschermheilige van de gevangenen en krijgsvangenen. In deze hoedanigheid is hij de patroon van gevangenen, maar ook van cipiers en slotenmakers. Ook in overdrachtelijke zin kan verslaving een mens ketenen, bij een afhankelijkheid van alcohol en drugs, bij seksproblemen of een dwangmatige behoefte aan bezit. Het attribuut van de verbroken ketens werd verkeerdelijk in verband gebracht met het in toom houden van het vee en zeker van paarden. Vandaar dat hij eveneens aangeroepen wordt tegen

veeziekten, maar ook tegen vliegen. Als geneesheilige wordt hij in verband gebracht met reuma, pijnlijke benen, rachitis en lumbago, pijn aan het hoofd, syfilis en krankzinnigheid. Hij wordt aangeroepen bij onvruchtbaarheid, in barensnood of bij kinderangst om te lopen. Dat kraamvrouwen zijn steun zoeken kan hiermee in verband worden gebracht. In Aartselaar vragen pasgehuwde vrouwen zijn zegen over hun huwelijk. Saint-Léonard-de-Noblac ligt op de weg naar Compostela en als dusdanig beschermt Leonardus dan ook de pelgrims. Feestdag is 6 november. Hij wordt in dit kerkraam weergegeven als een kale man die gekleed is in een wit kleed en een rood kazuifel, dus wordt hij als abt en niet als kluizenaar afgebeeld. De geknielde man in een groen kleed refereert naar de bevrijde gevangene en Leonardus heeft de gebroken ketenen in zijn rechterhand. Onder S. Leonardus is een rood schild tussen twee engelen geplaatst met de vermelding *Familia Lemmens Dedit*, wat dus een aanduiding is van de schenker van het koorraam.

In het rechter raam staat **S. Remigius** afgebeeld. De 'apostel van de Franken' zoals Remigius van Reims wordt genoemd werd ca. 437 geboren als zoon van de H. Cilinia en de Gallo-Romeinse Aemilius, graaf van Laon. Zijn broer Principius werd bisschop van Soissons. Na een voorspoedige opleiding werd hij in 459, op ongewoon jonge leeftijd gezien de concilievoorschriften ter zake, op 22-jarige leeftijd tot bisschop van Reims gewijd. Hij was begaan met de verkondiging van het orthodoxe christendom en bestreed het arianisme, dat de Zoon Jezus Christus of het Woord niet dezelfde goddelijke natuur toebedeelde als God de Vader; dat Christus dus een schepsel zou zijn en niet één in wezen met God de Vader. Deze afwijkende christelijke leer volgens Arius (ca. 256-336) van Alexandrië zou het christendom van het Romeinse Rijk verscheuren en dit 'arianisme' werd in 325 veroordeeld door het concilie van Nicea. Maar doordat deze leer reeds bij meerdere volksstammen was doorgedrongen lag zij aan de grondslag van de integratieproblemen van de kerstening in Gallië. Remigius ging de strijd aan ten voordele van het orthodoxe christendom. In deze hoedanigheid wordt Remigius in verband gebracht met Clovis I, de koning van de Salische Franken sinds 481 en diens christelijke echtgenote Clothilde, een Bourgondische koningsdochter. Volgens bisschop Gregorius van Tours (538-594) in zijn *Historia Francorum* zou Clovis zich in 498/499 samen met 3000 soldaten in de kerstnacht door Remigius laten dopen. Dit stond gelijk aan het sluiten van een bondgenootschap tussen de Kerk en de 'barbaren'. Clovis gold als een belangrijk voorbeeld aangezien hij in de vervalperiode van het West-Romeinse Rijk en de tijd van de volksverhuizingen in de 5de eeuw, de macht verkreeg over de gebieden ten westen en

NO-raam onderste gedeelte:
S. Vedastus, S. Leonardus
en S. Remigius.

ten oosten van de Rijn en alzo de basis van het huidige Frankrijk consolideerde. Na zijn bekering heeft Clovis trouwens de rest van Gallië kunnen veroveren met steun van de Kerk. Remigius overleed op hoge leeftijd in 533.

In de kathedraal van Reims zijn verschillende iconografische bronnen aanwezig om de relatie tussen Remigius en Clovis te illustreren. Remigius en Clovis en Clothilde zijn afgebeeld in de 13de eeuwse koningsgalerij in de westgevel van deze kathedraal. Op het centrale Calixtusportaal van het noordelijk transept is er een reliëf met de Doop van Clovis uitgewerkt en in een serie wandtapijten van ca.1468 is het thema 'L'histoire du fort roy Clovis', vervaardigd in Arras, uitgewerkt.

In de axiale kapel heeft Marc Chagall (1887-1985) voor de glasramen (1974) het centrale thema van de Calvarie en de Verrijzenis voorzien, maar ook de Boom van Jesse en de Koningen met ondermeer de Doop van Clovis. Deze verwijzingen naar de christelijk gedoopte Clovis in de kathedraal van Reims zijn te lezen als de aanzet van de kerstening van de Franken door dit doopsel, alsmede als het fundament van de christelijke cultuur in West-Europa, aangezien de gezalfde koning Clovis I zich als een nieuwe Constantijn (ca. 280-337) ging profileren.

De H. Remigius zou bescherming bieden tegen de verzoeking van de duivel. Volgens de legende zou hij bezeten hebben genezen. Heel dikwijls

werd krankzinnigheid gezien als een gevolg van bezetenheid. In het buitenland wordt hij vaak in verband gebracht met de genezing van moedeloosheid en depressie. Maar in Vlaanderen is die intentie voor verering niet teruggevonden, wel wordt hij hier aangeroepen als geneesheilige bij hoofdpijn, stuipen, kinkhoest en rachitis. Hij is ook de beschermer bij koorts en besmettelijke ziekten en werd specifiek als pestheilige aanbeden. Remigius is de patroonheilige van de stad Reims die naar hem is genoemd. Feestdag is 1 oktober. In dit glasraam in Opoeteren werd Remigius afgebeeld als een bisschop met mijter en kromstaf; boven een wit onderkleed en rood bovenkleed draagt hij een groen kazuifel. In zijn rechterhand houdt hij een ampul met de olie, waarmee hij Clovis heeft gezalfd; deze ampul werd door de H. Geest, hier als duif weergegeven, aangereikt.

In het oostelijke of **centrale apsisraam** is in het bovenste register de menselijke en goddelijke status van Jezus Christus weergegeven en in het onderste register zijn S. Joannes B., S. Dionysius en S. Jacobus Maior afgebeeld.

Het thema van de H. Familie werd in een horizontale opstelling gerealiseerd. Het Jezuskind werd met een rode mantel en een boek in zijn linkerhand en een zegenend gebaar met de rechterhand afgebeeld. Jezus wordt geflankeerd in het linkerraam door O.-L.-Vrouw, de Moeder-Maagd-Maria met blauwe mantel en witte sluier en in het rechterraam door de H. Jozef in een groen kleed met paarse mantel gehuld en in zijn linkerhand een houten winkelhaak houdend, verwijzend naar zijn beroep van timmerman en een lelietak in zijn rechterhand. Jozef is de aardse vaderfiguur en de voedstervader van Jezus van Nazareth. De goddelijke natuur van Christus is weergegeven door de gekroonde God de Vader, gehuld in een rode mantel en met de rijksappel, symbool van de Heerser der Hemelen in de linkerhand en een zegenende rechterhand. De goddelijke Vader is in de hoger ingewerkte driepas weergegeven. En boven het Jezuskind is de witte duif als symbool van de H. Geest in de mandorla verwerkt. In verticale lijn is aldus de **H. Triniteit** weergegeven.

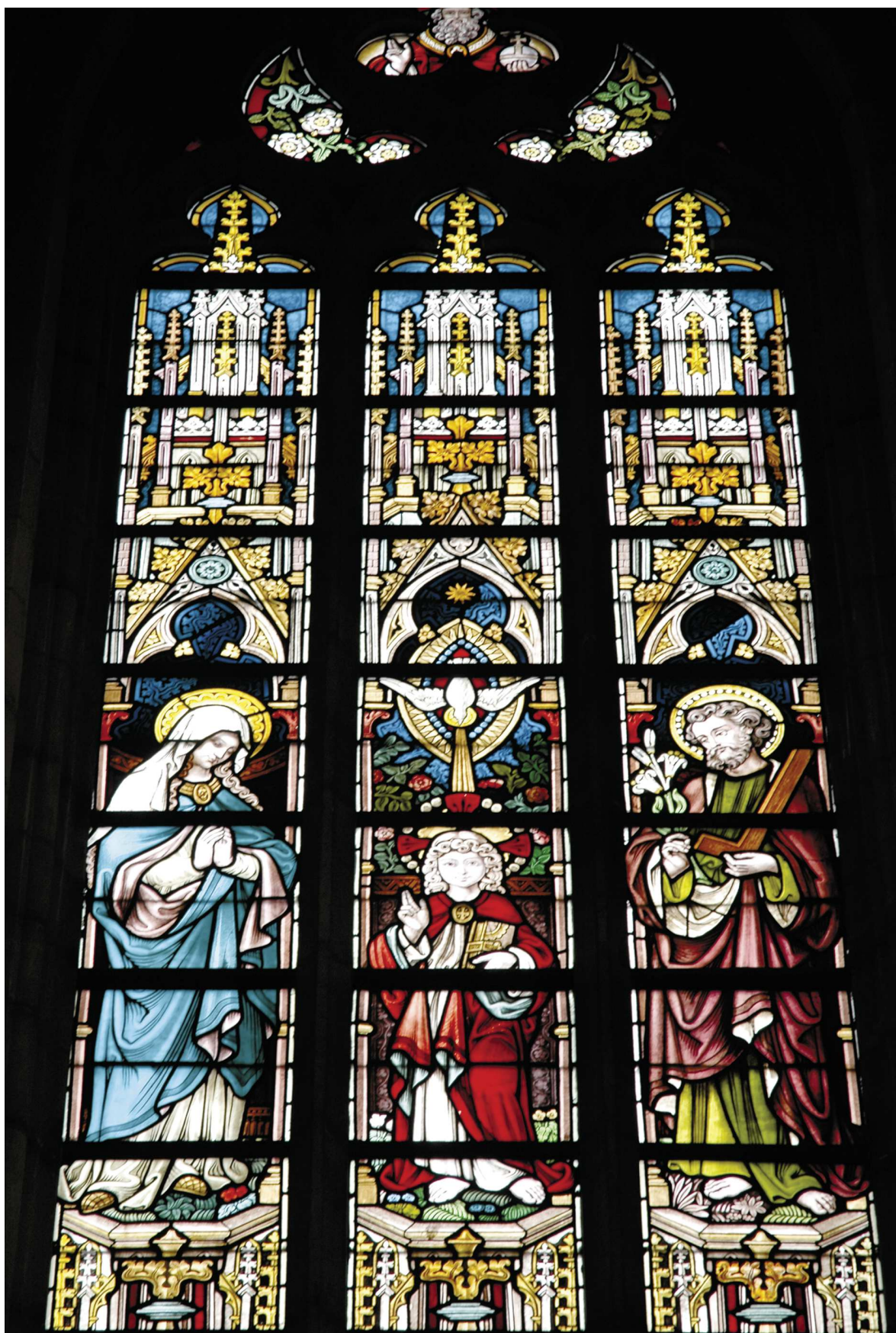
Jozef van Nazareth is een afstammeling van koning David wat werd uitgedrukt door de legendarische bloeiende staf. Sedert de middeleeuwen werd deze staf vervangen door de lelietak als symbool van zuiverheid, aangezien zijn verloofde zwanger werd van de H. Geest. Deze boodschap kreeg hij van een engel en Jozef was bereid haar tot vrouw te nemen. Als 'begripvolle echtgenoot' is hij dan ook de toeverlaat van jongeren die een geschikte partner betrachten en van echtparen en huisvaders in het bijzonder. Ook wordt hij aangeroepen om bescherming te vragen tegen sek-

suele verleiding en twijfel en verwarring die ter zake kunnen optreden. De terminologie van een 'josefshuwelijk' verwijst naar een huwelijk met vrijwillige seksuele onthouding. Omwille van de boodschap en de droom die hij kreeg is er een band ontstaan met telefonisten en mensen met 'vreemde gedachten'. Daklozen en mensen in woningnood zullen hem aanroepen, aangezien hij in Bethlehem ook op zoek was naar een geschikte plek waar Maria kon bevallen. De vlucht naar Egypte om de kindermoord van koning Herodes te ontlopen, is aanleiding om hem als een reisheilige te zien en een beschermer in hopeloze situaties. Hij werd de beschermheilige voor timmerlieden en schrijnwerkers en alle houtbewerkers, alsook wagen- en koetsmakers. Bouwers in het algemeen zoals ingenieurs en bruggenbouwers stellen zich onder zijn patronaat. Paus Pius XII voerde in 1955 het feest van Sint-Jozef als patroon van de arbeid in en 1 mei werd de feestdag voor de werkende klasse. Aangezien Jozef zeer vredig is ingeslapen in aanwezigheid van Jezus en Maria is hij de voorspreker voor een vredige dood zonder lange doodstrijd. Feestdag is 19 maart.

Johannes de Doper werd geboren uit Zacharias en de oudere Elisabeth, een nicht van Maria. Johannes die als de 'wegbereider' voor Jezus van Nazareth wordt gezien, is dus verwant aan de Messias, wiens komst hij predikte. Zelf had hij in ascese en afzondering geleefd en verkondigde hij een boodschap om tot inkeer te komen en zich in de naam van God te laten dopen. Het water van de Jordaan zuiverde zijn volgelingen. Ook Jezus van Nazareth kwam onder de indruk van de nieuwe levensvisie en liet zich door hem dopen. Zijn doop in de Jordaan betekende voor Jezus dat Johannes hem als de nieuwe Messias aanduidde met de woorden *...Zie het Lam Gods, dat de zonden der wereld wegneemt...* (Joh.1,29). Dit zou het begin zijn van het openbaar leven van Jezus Christus. Dit thema van de Doop in de Jordaan in aanwezigheid van de H. Geest, als witte duif weergegeven, is ook voorgesteld in het centrale venster van de doopkapel van de kerk van Opoeteren. In deze doopkapel is de iconografie expliciet uitgedrukt in tekstbänderollen. Op het linker venster zijn volgende teksten te lezen: *Spiritus Dei Ferebatur* (Gods Geest zal u dragen) en *Spiritus Domini super me* (de Geest van de Heer komt over mij). Op het rechter raam staat vermeld: *Effundam super vos aquam* (het water wordt over u gegoten) en *Lavamini mundi estote* (reinigt de zonden der wereld). Onderaan het centrale raam met de signatuur L. Grossé is een rood schild aangebracht met de vermelding van de schenker: *Elisabeth Nijs dedit*. Elisabeth Nijs (1843-1918) heeft dit glasraam, de communiebank en een beeld van de H. Roza van Lima geschonken.

ZO-raam van het hoofdkoor.

*ZO-raam boven:
de Triniteit en
de H. Familie.*

ZO-raam onder:
S. Joannes,
S. Dionysius en
S. Jacobus.

De onverschrokkenheid van Johannes de Doper in zijn conflict met Herodes maakt hem tot beschermer voor de angstige mens en de gevangenen. Ook de restauranthouders en herbergiers kozen Johannes als patroonheilige. In de woestijn wist hij te overleven en wordt nu aanbeden om van armoede gevrijwaard te blijven. Om het mislukken van oogsten af te wenden werd tot hem gebeden. In Vlaanderen zorgt hij voor een goede hopoogst en de mensen uit de fruitsector geloven in hem. De verering van Johannes de Doper houdt ook verband met de zorg voor het vee en het afwenden van runderpest. Ook kan hij bescherming bieden tegen alle vormen van kwaad en natuurgeweld, in het bijzonder tegen bliksem- of hagelinslag en brand. Zijn kemelharen kleed inspireert de bontwerkers maar ook kleermakers, wevers en leerbewerkers, om hem als schutspatroon te kiezen. Omwille van zijn band met het *Agnus Dei* kunnen ook de herders bij hem terecht. Als geneesheilige wordt hij aangeroepen bij hoofdpijn, epilepsie en flauwvallen maar ook bij keelpijn, stemverlies en om het geschreeuw van kinderen te trotseren. Aangezien hij aan de basis ligt van de ontwikkeling van de christelijke kerk is hij ook een schutspatroon voor architecten en metselaars. Hij is de patroon van de stad Oudenaarde en een gedeeld patronaat voor de stad Mechelen. Feestdag is 24 juni. Johannes de Doper staat in het koorraam afgebeeld in een kemelharen kleed, symbool van zijn tochten door de woestijn, met een groene mantel eromheen geslagen. Hij is blootsvoets en houdt in zijn linkerhand de kruisbanier *Ecce Agnus Dei* en met de rechterhand wijst hij het Lam Gods aan.

Dionysius van Parijs werd waarschijnlijk in Italië in de 3de eeuw geboren. Hij werd priester en later is hij tot bisschop gewijd. Paus Fabianus, leider van de katholieke kerk van 236 tot 250, stuurde hem met gezellen als missionaris naar Gallië. De inspirerende prediking van Dionysius in Parijs was de aanzet voor de ontwikkeling van een christelijke gemeenschap in het Ile de la Cité. Samen met priester Rusticus en diaken Eleutherius werd bisschop Dionysius uiteindelijk vervolgd omwille van de verkondiging van de christelijke leer. De grote aanhang van bekeerlingen verontrustten de lokale overheden die Domitius Domitianus, de Romeinse keizer van 293 tot 296, vroegen te reageren. Dionysius en zijn gezellen werden voorgeleid bij de provoost Sissinius Fesceninus. De dwingende vraag om zich aan het Romeinse keizerlijke gezag te onderwerpen en het christelijke geloof af te zweren werd door hen verworpen. Dionysius en Rusticus en Eleutherius werden gevangengezet met zware kettingen en meermaals gefolterd en tenslotte om hun halsstarigheid onthoofd voor de Mercuriustempel op de heuvel net buiten de toenmalige stad Parijs. Later werd deze plek de martelaarsheuvel of Mont-

martre genoemd en de basiliek van de Sacré-Coeur werd gebouwd op de plek van hun marteldood. Meerdere christenen vonden hier ook de dood. Volgens de legende zou Dionysius na zijn onthoofding onder begeleiding van een engel nog verder de heuvel zijn opgestapt met zijn hoofd in de handen en vervolgens tot de plek waar hij zou begraven worden. Dit was de aanleiding om deze 'cefalofoor' altijd af te beelden met het hoofd in de handen. De Saint-Denis-abdijkerk van Parijs werd gebouwd om het graf van Dionysius te memoreren en de relieken worden hier bewaard achter het hoofdaltaar van deze kerk. Aanvankelijk heeft op deze plek ooit een klooster gestaan dat reeds in 475 werd vermeld. Deze abdij zou in de 7de eeuw door koning Dagobert I bevoordeeld worden. Deze Saint-Deniskerk is tevens de necropool geworden van de Frankische en later de Franse koningen en de regalia (kroon, scepter en zwaard) worden hier bewaard niettegenstaande de Franse koningen gezalfd werden in de kathedraal van Reims. Deze huidige basiliek van Parijs is aan Dionysius gewijd, aangezien hij ook de patroon werd van Parijs en van heel Frankrijk.

In concreto is het voor Opoeteren zeer belangrijk dat de H. Dionysius de patroonheilige is van de parochiekerk. Meerdere locale verenigingen zoals de schutterij, de fanfare en het zangkoor kozen hem als patroonheilige. De eigenlijke aanleiding voor deze keuze is niet achterhaald geworden. Als geneesheilige wordt hij vooral aangeroepen bij hoofdpijn, bij ademnood of bij een aanval van astma en bij kwalijke gevolgen van syfilis. Bescherming werd hem gevraagd bij razende en bijtende honden maar hij gold vooral als een noodheilige voor alle mogelijke ernstige kwalen en problemen. In de strijd kon hij als beschermheilige optreden voor schutters. Feestdag is 9 oktober.

In het centrale koorglasraam werd Dionysius afgebeeld in een rood kazuifel boven een blauw bovenkleed en een wit onderkleed. Hij houdt in zijn met paars gehandschoende handen, zijn hoofd voor de borst en klemmt met de rechterhand ook nog de bisschopsstaf vast. Op de plaats waar normaliter het hoofd van de rechtopstaande heilige zou voorzien worden, is een grote nimbus weergegeven. Aan zijn rechtervoet is het kapblok en de bijl bijgevoegd als symbolen van zijn martelaarschap. Ook de rode kleur van zijn gewaad refereert naar die status. Onder deze patroonheilige Dionysius is een schijf aangebracht, gedragen door twee engelen met de vermelding van de schenker van dit centrale koorraam: *Jacobus Opdekamp dedit*.

Jacobus Maior (†43 of 44) of Jacobus de Meerdere (de Oudere), werd geboren als zoon van Maria Salomé en Zebedeus en was de oudere

broer van Johannes, later de Evangelist genoemd. Zij waren neven van Jezus, aangezien Maria Salomé de halfzus van zijn moeder Maria was. Jacobus Maior en Johannes waren ook zijn apostelen en samen met Petrus waren ze de drie belangrijkste volgelingen van de Messias, mede omwille van hun aanwezigheid bij zijn verheerlijking op de berg Tabor en bij zijn doodstrijd in de hof van Getsemane op de Olijfberg bij de stad Jeruzalem. Na de Hemelvaart van zijn Meester ging Jacobus Maior de blijde boodschap prediken, wat de aanleiding was voor Herodes Agrippa I om hem gevangen te nemen, te martelen en ter dood te veroordelen. Hij werd onthoofd en is de eerste apostel-martelaar voor het christendom geworden. Volgens de Legenda Aurea van Jacobus de Voragine (1228/30-1298) werd zijn dode lichaam door zijn discipelen naar Galicië in Spanje verscheept en na de 'translatio Jacobi' werd hij aldaar begraven. Een eremijt Pelagius vernam in een droom het bestaan van het graf. Theodomirus de bisschop van Iria Flavia (een voormalige Keltisch-Iberische havenstad, thans de provinciehoofdstad la Coruña) gaf de opdracht tussen 813 en 818 om de Romeinse begraafplaats te onderzoeken. Pas in de 9de eeuw zou het graf van Jacobus Maior ontdekt worden door de aanduiding van een schitterende ster. Deze inventio (terugvinding) werd de aanleiding voor een levendige devotie voor Jacobus, die lokaal Santiago werd genoemd. Op het 'veld van de ster (campus stellae)' werd een heiligdom opgericht en de eeuwenlange toevloed van pelgrims maakte de kathedraal van Santiago de Compostela tot een belangrijk bedevaartsoord zoals Jeruzalem en Rome.

Tijdens de reconquista van Spanje zou de H. Jacobus Maior als ridder hulp geboden hebben in de strijd tegen de islam. De beschermheilige kreeg hierdoor het epitheton Matamoros (Morendoder). Jacobus Maior is vooral de beschermheilige van de pelgrims en de reizigers. Voor deze bedevaarders werden langsheen de Camino de Santiago (de weg) gasthuizen gebouwd en leden van de St.-Jacobsgilde of -broederschap zorgden voor deze mensen. Meerdere middeleeuwse gasthuizen zijn dan ook naar hem genoemd. Het verschaffen van voedsel en drank en onderdak is een christelijke deugd. Ook bij kwalen moet er hulp worden geboden. De apothekers en drogisten maar ook herbergiers en hotelhouders hebben Jacobus Maior als schutspatroon. De heilige wordt aangeroepen om gunstig weer en een goede roggeoogst te bekomen, vandaar dat de molenaars zich tot hem richten. Visser (voor hij apostel werd, was Jacobus visser) en schippers (zijn lichaam werd per boot van Judea naar Spanje gebracht) zowel als ridders/ruiters en krijgers (reconquista) kiezen hem eveneens als patroon. Als geneesheilige wordt hij aangeroepen bij reuma. Feestdag is 25 juli.

Jacobus Maior is hier als apostel met baard weergegeven in een blauw gewaad boven een wit onderkleed. Hij draagt in zijn rechterhand een boek als symbool voor de prediking van het evangelie. De attributen als schoudermanteltje, staf en schelp verwijzen naar zijn patronaat van de pelgrims.

In het ZO-raam is in de bovenste register O.-L.-Vrouw met gekruiste armen voor de borst centraal weergegeven tussen twee aartsengelen. ...*Zie de dienstmaagd des Heren*... omschrijft de bereidwilligheid van Maria om Gods Wil te helpen voltrekken. In het rechterraam staat de aartsengel Gabriël afgebeeld met rode mantel en de lelietak, het symbool voor de zuiverheid van Maria bij de Annunciatie. Zij antwoordde aan de goddelijke nuntius die de blijde boodschap bracht, dat zij moeder gaat worden van Gods Zoon, dat ze de goddelijke opdracht wou aanvaarden. Links is een aartsengel met groene mantel afgebeeld, die de kroon en de scepter vasthoudt, als verwijzing naar de Koningin van Maria. Mogelijk gaat het hier om Michaël victoriosus die Maria de zege brengt door haar aanstelling als Koningin der Hemelen. ...*In regni honore et lumine Regina fulgens gloria*... (*En gij in 's hemels heerlijkheid als Koningin vol glorie praat*). In de top van het lancetvenster is het Christussymbool van de Pelikaan, die zijn jongen met zijn eigen bloed in leven houdt, in de vierpas verwerkt.

In het onderste register zijn drie andere heiligen als exemplum afgebeeld: S. Dominicus, S. Rosa Limana en S. Turibius. Onder de H. Rosa houden twee engelen een rood schild met de namen van de schenkers: *Roex-Bergmans, Rosa Roex en J. Roex Dokter*. Onder de sokkel van S. Turibius is de signatuur van Grossé Brugge 1906 te lezen.

Dominicus verwijst naar Domingo de Guzman (1170-1221) die in Caleruega in Spanje werd geboren in een adellijk geslacht en wiens vader gouverneur van de stad was. Hij studeerde theologie aan de kathedraalschool van Palencia, werd priester en sloot zich aan als kanunnik bij het regulier kapittel van de kathedraal van Osma. Samen met bisschop Diego de Azevedo ondernam hij een diplomatieke reis in 1206 naar de Languedoc waar de katharen vertoefden. In Frankrijk waren de katharen aanhangers van een manicheïstisch-gnostische sekte en zij gingen de strijd aan tussen de boze wereld en de reine ziel. Dominicus werd tot prediking van het ware geloof gedreven om deze ketters te bekeren. In 1215 stichtte hij in Toulouse een orde van predikheren. Deze priesters kregen een grondige voorbereiding, die bestond uit studie ter vervanging van de handenarbeid. Zij deden afstand van hun vast inkomen en leefden als bedelaars. In 1216 werd de orde van de dominicanen met de regel van

ZO-raam.

*Z0-raam boven: O.-L.-Vrouw
met twee aartsengelen.*

Augustinus door paus Honorius III goedgekeurd als Ordo Fratrum Praedicatorum. In hun gedrevenheid om alle aanvallen op de Roomse

kerk te bestrijden, werden meerdere kloosters in Europa gesticht nadat dominicanen werden uitgezonden van Frankrijk, Spanje en Italië.

Dominicus riep het eerste generaal-kapittel bijeen in 1220 in Bologna en een jaar later overleed hij aldaar. In 1234 werd hij heilig verklaard door paus Gregorius IX. Feestdag is 8 augustus.

In Opoeteren is Dominicus in een blauwe mantel boven een witte pij afgebeeld en in de linkerhand houdt hij een rood boek en in de rechterhand een lelietak. Normaliter draagt Dominicus een zwarte mantel, maar hier gaat het in het glasraam om een dichtelijke vrijheid.

Ook is een specifiek thema rond Dominicus in de noordelijke kapel uitgewerkt. O.-L.-Vrouw die een bidsnoer overhandigt aan Dominicus en dit gegeven verwijst naar zijn bezieling voor de rozenkrans, de volkse gebedsvorm waaruit diverse genootschappen ontstonden.

Rosa van Lima werd op 20 april 1586 in de Peruaanse hoofdstad geboren als Isabella en haar ouders waren Maria Olivia en Gaspar Flores. Ze legde tegenover God een gelofte af van maagdelijkheid. De vroomheid en het ascetisch leven van het jonge meisje ontwikkelde tot extreme boetedoening die haar ouders echt verontrustte. 's Nachts liep ze met een zwaar houten kruis rond. Omwille van haar schoonheid werd ze Rosa genoemd, maar ze schrok niet terug om zichzelf te kwetsen tot bloedens toe. Ze verbleef in het tuinhuis van haar ouders en borduurde en kweekte bloemen maar vooral hielp ze armen en indianen en zorgde ze voor zieken. Toen ze twintig jaar oud was trad ze in 1606 in de Derde Orde van Dominicus. Catharina van Siena (1347-1380) was haar grote voorbeeld als boetezuster van de H. Dominicus. Het volgehouden boeteleven van Rosa van Lima lag aan de basis van een vroegtijdige dood op 24 augustus 1617. In 1671 werd ze door paus Clemens X heilig verklaard. Als geneesheilige werd ze aangeroepen bij besmettelijke ziekten en huiduitslag als erysipelas, longontsteking, astma en jicht. Rosa van Lima werd aangeroepen bij familieruzies en bij echtelijke problemen. Alsook kozen rozenkwekers, tuiniers en bloemenhandelaars haar als patroonheilige. Voor Latijns-Amerika en Peru werd ze de patroonheilige, evenals voor de Filippijnen. Feestdag is 23 augustus. In Opoeteren werd de laatste zondag van augustus de Sint-Rosakermis gehouden. In deze kerk is ze afgebeeld in een wit kleed en een blauwe mantel. Boven een witte en blauwe sluier draagt ze een rozenkroon en in de handen houdt ze een kruisbeeld met de afbeelding van Jezus van Nazareth.

Turibius van Mongrovejo werd als Toribio Alfonso de Mogrovejo (1538-1606) in Mayorga de Campos bij Valladolid in Spanje geboren. Hij groeide op in een adellijk milieu tussen hoogopgeleiden, studeerde rechten en werd professor

aan de universiteit van Salamanca. Dankzij zijn deugdzame reputatie werd hij door koning Filips II (1527-1598) benoemd tot Groot Inquisiteur van Spanje aan het Hof van de Inquisitie in Granada. Hij werd ook priester en in 1579 missionaire aartsbisschop van Lima in Peru in Zuid-Amerika. In 1581 kwam hij aan in Paita op 600 km van Lima en legde de tocht naar de hoofdstad te voet af. De Spaanse veroveraars hadden zich schuldig gemaakt aan wandaden ten aanzien van de inheemse bevolking en hij zou hun taal leren en opkomen voor de rechten van de autochtonen. Hij verdedigde en predikte de heilsboodschap; ook Rosa van Lima werd door hem gevormd en hij keerde zich tegen het koloniale bewind. Door zijn missionering wordt hij als de stichter van de Peruaanse Kerk beschouwd en hij bouwde wegen, kapellen en kloosters, scholen en ziekenhuizen. In 1591 stichtte hij een seminarie en in 1604 werd de kathedraal van Lima door hem ingehuldigd, waar hij later begraven zou worden. Hij ijverde tot zijn krachten het begaven en werd geroemd om zijn pionierswerk. Zelig verklaard door Innocentius XI in 1679, werd hij door Benedictus XIII in 1726 gecanoniseerd. Feestdag is 23 maart.

Turibius is hier afgebeeld als bisschop met kromstaf en mijter; hij draagt een rode koormantel boven een groen kleed en wit onderkleed. Zijn rechterhand stelt een zegenend gebaar.

Het thema van **O.-L.-Vrouw met Dominicus** is uitgewerkt in het oostelijk glasraam van de noordelijke kapel en heeft de vermelding van *Johannes Op 't Eynde pastoor te Cortessem* als schenker. In deze **Mariakapel** zijn uiterst links S. Gertrudis en links S. Catharina in de glas-inloodramen afgebeeld en zijn de vermeldingen van de schenkers te lezen: *Gertrudis Op 't Eynde en Catharina Op 't Eynde*. Twee noordelijke ramen zijn met kathedraalglas opgevuld en twee van de meest zuidelijke vensteruitsparingen zijn blind gehouden.

Gertrudis van Nijvel werd in 628 geboren als dochter van Ida van Nijvel en Pepijn I van Landen en was de jongste zus van Begga van Andenne. Ondanks de goede huwelijkskansen wilde ze de bruid van de Heer zijn. Na het overlijden van haar vader zou haar moeder zich uit het hofleven terugtrekken en een klooster in Nijvel stichten in 639. Gertrudis volgde haar moeder en kreeg onderricht in de kennis van Gods woord en werd tenslotte de eerste abdis in 652. De gastvrijheid voor reizigers en pelgrims en de vrijgevigheid aan armen, wezen en weduwen maakten haar tot een voorbeeldige abdis. Ze overleed in 659 en zij werd aldaar in de kloosterkerk begraven. Deze Gertrudis is de beschermvrouw voor voornoemde mensen die steun zoeken maar ook voor groentekwekers en tuiniers. En omwille

ZO-raam onder: S. Dominicus,
S. Rosa Limana en S. Turibius.

van haar overwinningen op de beproevingen van de duivel, geldt de abdis als toevlucht voor diegenen die tegen het kwade of de duivel of plagen van muizen, ratten of mollen vechten. Als geneesheilige wordt ze aangeroepen bij koorts en besmettelijke ziekten, eczeem en schurft, oog- en zenuwziekten, hoofdpijn en krankzinnigheid en tegen het gehuil van kinderen. Feestdag is 17 maart. In dit glasraam is ze afgebeeld als abdis in wit habijt en met een ganzenveer en een boek als verwijzing naar haar spirituele kennis en met een gouden hart dat straalt voor de anderen.

Catharina van Alexandrië (†ca. 307) was de ko-

ningsdochter van Costus in Egypte. Als mooie, rijke, deugdzame en intelligente jonge maagd werd ze begeerd door de Romeinse keizer Maxentius (ca. 280-312) toen hij in Alexandrië kwam. Zij weigerde als bruid van Jezus (ring) nochtans haar geloof af te zweren en in plaats dat ze zou bezwijken onder de argumentatie van vijftig heidense filosofen, was ze in staat om na grondige debatten deze wijsgeren te bekeren. De sanctie van de keizer was wreed, hij liet ze allemaal levend verbranden. Ook Catharina werd gefolterd en tot de dood op het rad veroordeeld. Het rad brak en uiteindelijk werd ze toch ter dood gebracht door

onthoofding. In plaats van bloed kwam er melk uit haar halsvaten en dit vocht verdreef de pest. Rond 307 zouden engelen haar lichaam naar de Sinaïberg in de Egyptische woestijn hebben gebracht, waar later een klooster werd gesticht. Deze Catharina is de schutspatroon geworden omwille van het rad als marteltuig, van eenieder die met een draaiend werktuig in de weer is: pottenbakkers, spinners, wagenmakers en messenslijpers. Ook andere beroepen werden haar toevertrouwd: kappers, kleermakers en wevers. Omwille van haar intelligentie en eloquentie is zij de toevlucht geworden van filosofen en wetenschappers, dichters, redenaars en predikers, hooglera-

Ramen in de noordkapel.

ren, onderwijzers en studenten, advocaten en notarissen. Zij is evenzeer de patrones van ongehuwde meisjes en ook van scholen, seminaries en universiteiten. Als beschermheilige biedt ze hulp bij barensweeën, ademnood, astma en tongziekten, ook bij zweren en eczeem evenals bij hoofdpijn en onduidelijke ziekten. Feestdag is 25 november. Hier is Catharina gekleed als een gekroonde koningsdochter in een wit kleed met rode mantel. Het boek verwijst naar haar wijsheid en het zwaard naar het attribuut voor haar marteldood. Aan haar voeten wordt het hoofd

van keizer Maxentius als het kwaad door haar in bedwang gehouden en is ook het rad afgebeeld.

In de Dionysius- of zuidelijke kapel zijn ook glas-in-loodramen geplaatst in het oostelijk raam met het thema van het H. Hart van Jezus Christus en Margaretha-Maria Alacoque met vermelding Familia Kuypers en rechts daarvan S. Helena met vermelding van schenker Th. Kuypers en uiterst rechts S. Theodorus met vermelding van schenker Zuylen.

Margaretha-Maria van Alacoque (1647-1690) dochter van een Franse notaris en rechter, leed als kind aan kinderverlamming maar werd op wonderlijke wijze genezen. Ze was acht jaren oud toen haar vader stierf en ze werd opgevangen in een kostschool van de clarissen. Zij zou visioenen krijgen en trad in 1671 toe tot de Orde van Maria Visitatie (Ordo de Visitatione Beatae Mariae Virginis OVM) in Paray-le-Monial. Ook toen ze religieuze werd, bleef ze visioenen krijgen en Jezus verscheen aan haar. Dit bijzondere feit zou tenslotte resulteren in de devotie van het H. Hart van Jezus. De feestdag die hiermee verband houdt, werd ingesteld op vrijdag na het octaaf van sacramentsdag. Zij verdedigde deze verering vanaf 1675, gesteund door de overste van de Jezuïeten en haar biechtvader, Claude de la Colombière in dezelfde stad. Als mystica bereikte ze dat de vieringen werden toegestaan maar de uiteindelijke instelling van de H. Hartverering kwam er pas in 1856 met het fiat van paus Pius IX. Margaretha-Maria Alacoque werd in 1920 heilig verklaard door paus Benedictus XV en de O.-L.-V.-kerk van Paray-le-Monial werd een basiliek en een druk bezocht bedevaartsoord. De genootschappen van het H. Hart beogen persoonlijke vroomheid en een omzetting van naastenliefde in sociale actie in een maatschappij die door de secularisatie onder druk kwam te staan. Feestdag is 16 oktober. Hier wordt Margaretha-Maria Alacoque als een geknielde en gesluerde religieuze afgebeeld in de aanwezigheid van Jezus waarvan het stralende hart in het witte kleed opvalt, ook zijn de stigmata duidelijk aangegeven. Christus is gehuld in een rode mantel.

Helena (ca. 255-ca.330) geboren in het Turkse Bythinië was aanvankelijk herbergierster en werd de concubine van Constantius I Chlorus, alias Marcus Flavius Valerius Constantius (ca. 225-306), die door Maximianus (ca. 250-310 en keizer van het West-Romeins Rijk 286-305 en 306-310) als zijn caesar werd verkozen en de opdracht kreeg om Gallië, Britannia en Spanje te verdedigen tegen de Germanen. De nieuwe reorganisatie van de Romeinse keizerlijke macht werd in 293 als tetrarchie door Diocletianus (245-ca. 313 en keizer voor het Oost-Romeinse Rijk en gedreven christenvervolger) geïnstalleerd. Trier

Oostraam zuidkapel.

werd de residentie van Constantius en hij werd zelf Romeins keizer van 305 tot 306 toen hij sneuvelde in een strijd tegen de Pikten. Helena die zich tot het christendom had bekeerd en Constantius die aanvankelijk de zonnecultus beleed en aldus het monotheïsme van Helena genegen was, waren de ouders van de latere Romeinse keizer Constantijn de Grote (ca. 280-337), die in 313 de christenen de vrijheid gaf om hun godsdienst te belijden binnen het Romeinse rijk. Helena werd in 289 door de vader van haar zoon verlaten, aangezien hij huwde met Theodora de stiefdochter van keizer Maximianus. Haar zoon Constantijn kreeg zijn politieke opvoeding bij Diocletianus. Constantijn werd bij de dood van zijn vader zelf door diens soldaten tot keizer uitgeroepen in 306. Ondanks alle politieke intriges en na zijn overwinning in 312 op zijn tegenstander Maxentius (ca. 280-312) bij de Milviusbrug in Rome, bleef hij keizer tot zijn dood in 337. Deze overwinning werd in verband gebracht met het kruisvisioen, waarbij het Christusmonogram (χ =X en ρ =P) en 'hoc vinci' resulteerde in de strijdkreet 'overwin in dit teken' en Constantijn bekeerde zich tot het christendom. Door het Edict van Milaan in 313 heeft Constantijn de erkenning van het recht om christen te zijn in het Romeinse Rijk vastgelegd. Hij heeft zijn moeder gerehabiliteerd door haar in 325 tot 'augusta' te benoemen. Helena en Constantijn werden prominente christenen en ondernamen in 326 een reis naar de heilige plaatsen in Palestina. In Jeruzalem zou ze het kruishout en de spijkers van Jezus teruggevonden hebben. Dit feit was de aanzet voor de kruislegende en het liturgisch feest van de kruisvinding en van de kruisverheffing. Moeder en zoon lieten meerdere christelijke kerken bouwen in Bethlehem en Jeruzalem en in de Romeinse wereld, wat een bepalende invloed had op de vroeg-christelijke architectuur en iconografie. Constantijn, die zich pas op zijn sterfbed liet dopen, werd het exemplar bij uitstek van de christelijke keizer en stichtte een christelijk Rome, een nieuwe hoofdstad voor het Romeinse Rijk in Constantinopel of Istanbul. De architecten van de later te bouwen kerken zijn in deze context schatplichtig aan de kerktypologie van de centraalbouw in het oosten en de basilicabouw in het westen. Vanaf de periode van Constantijn werd het kruis van Jezus symbool van een overwinnings- en ereteken.

Helena werd de beschermvrouw van de schatgravers, mijnwerkers en spijkersmeden. Ze wordt aangeroepen in noodsituaties zoals bij storm, onweer en bliksem en bij brand. Van de kruislegende is haar vermogen om verloren voorwerpen terug te vinden afgeleid, vandaar dat in zulke si-

Ramen zuidkapel.

ST.-DIONYSIUSKERK VAN OPOETEREN

tuaties om haar hulp wordt gevraagd. Helena en Constantijn worden samen in het Westen gevierd op 21 mei, maar de feestdag van Helena is 18 augustus. In het glasraam van de zuidkapel in Opoeteren is Helena afgebeeld als een gekroonde keizerin met een rode mantel boven een wit kleed en in haar rechterhand houdt ze een groot houten kruis tegen het lichaam.

Theodorus (†306) is te situeren in Euchaïta bij Amasea in de provincie Pontus (N.Turkije) in het oosten van het Romeinse Keizerrijk en hij was er rekrut (tiro) in het Romeinse leger. Hij was christen en weigerde aldus de verplichte offers voor de Romeinse goden te brengen. In zijn overmoed en omwille van zijn religieuze overtuiging

heeft hij de tempel van Cybele, de Phrygische oer-moeder van de goden, in Euchaïta in brand gestoken. Hiervoor werd hij vervolgd en ter dood veroordeeld. Met krammen werd huid van zijn romp geschrapt en na deze pijnlijke foltering werd hij tenslotte levend verbrand op de plek waar hij zelf de tempelbrand aanstak. Als militaire martelaar wordt hij in verband gebracht met Georgius (Sint-Joris) en Demetrius van Thessalonica omwille van zijn moedige strijd tegen het kwade. De feestdag van Theodorus is 9 november. Theodorus is hier afgebeeld als Romeins soldaat en houdt in zijn linkerhand de brandende toorts en in zijn rechterhand de palmtak van de christelijke martelaar.

ATELIER VOOR GLASSCHILDERKUNST VAN LOUIS GROSSE IN BRUGGE

Louis jr. (1840-1929) Grossé werd geboren in Gent maar groeide op in Brugge als oudste zoon van het gezin met dertien kinderen van Louis Grossé (1811-1899) en Coleta Coucke (1822-1886). Zijn vader Louis sr. was innovatief in de textielsector. Hij wou geen concurrent zijn van broers en schoonbroers, die allen actief waren in de textielsector en die ook in vestigingen in Gent, Brugge, Mechelen en Brussel werkzaam waren in de productie van kerkgewaden, sierbanden (galons), borduurwerken en tapijten. Hij koos voor de productie van zijde. Ook buiten de familie was er een groot aanbod van borduurwerkers en leveranciers van kerkgewaden en dit in volle economische crisis (ca. 1846) in Vlaanderen.

Louis sr. had tot 1829 een opleiding gevolgd aan de academie van teken- en schilderkunst in Brugge en ging dan stages lopen in navolging van zijn vader Jean François (1774-1848) in bevriende textielhuizen in Lyon en Parijs. Vanaf 1835 was Louis sr. geïntegreerd in het maatschappelijk leven in Brugge en met name actief in de katholieke partij, de burgerwacht, de schuttersgilde Sint-Sebastiaan, in artistieke middens en in het academiebestuur van zijn geboortestad Brugge.

In 1843 huwde Louis sr. Coleta en ging samen met Louis jr. in de Sint-Jacobsstraat wonen. In 1849 vestigde hij zijn zaak in de vroegere afspanning De Gouden Leeuw gelegen op de Simon Stevinsplaats. Hij was borduurspecialist en werkte met goud- en zilverdraad. Reeds voor 1850 vervaardigde hij stoffen naar ontwerpen van Pugin. Ook was hij fabrikant in zwarte zijde en bleek hij een pionier als kweker van zijderupsen. Hij haalde de pers omwille van de uitzonderlijke

kwaliteit van de geproduceerde satijn, levantine, moiré, tafzijde en damastzijde, brokaat en gebrocheerde zijde en de exclusieve verkoop van Parijse modeartikelen. Het Grossé-verkooppunt van een uitgebreid assortiment van liturgische voorwerpen en feestelijke parementen voerde regelmatig publiciteit.

Louis jr., vertrouwd met dit belangrijk productiemilieu en gehuwd met juffrouw De Herde, zat aanvankelijk in de wijnhandel maar richtte zelf ca. 1870 een glazeniersatelier op in de Steenstraat in Brugge. Zijn oom langs moederszijde Samuel Coucke (1833-1899) was aanvankelijk bij Louis sr. in het textielatelier werkzaam om een stiel te leren; hij zou galonwever en goudborduurder worden. Maar de interesse voor de glasschilderkunst dreef S. Coucke naar Duitse en Engelse ateliers. In 1858 was hij glasschilder, huwde in 1859 een oudere en bemiddelde Sophie Naert en kocht een pand in Brugge waar hij ook een atelier voor glasschilderkunst zou beginnen.

Vele facetten van de uitmonstering van een neogotische kerk konden zo door de Grossé-familie geleverd worden. Reeds in 1880 exposeerde Louis jr. met glas-in-loodramen bestemd voor de kerk van Vitré en voor de Karmelkerk van Laval. In 1907 was zijn werk te zien op de Sint-Lucastoonstelling. Voor de St.-Dionysiuskerk in Opoeteren heeft hij de glasramen gerealiseerd en gesigneerd met **Grossé Brugge 1906**.¹⁴

¹⁴ G. GYSELEN, *De Brugse tak van de familie Grossé en haar kunstatelier*, in Biekorf, 1969. Ook Andries Vanden Abeele heeft rond deze familie geschreven.

SAMENWERKING MET KUNSTENAARS EN AMBACHTSLUI

H. Martens en V. Lenertz werkten samen aan een vijftientig kerken in Limburg. V. Lenertz als diens adept en leerling zal het devies van J. Helleputte niet zijn ontgaan: **architectuur als gebed tot God**. J. Helleputte kende aan de architectuur een prioritaire en conceptbepalende functie toe; de plastische en sierkunsten werden aldus in een ondergeschikt verband gesitueerd. Een architect fungeerde als totaalkunstenaar die alle facetten van de **neogotische bouw** in detail moest ontwerpen en coördineren. Voor de afwerking van de kerk met glasramen, muurschilderingen, meubels, beelden en liturgische kunstvoorwerpen werd beroep gedaan op kunstenaars en ambachtslui van wie de **vaktechnische vaardigheid** bij voorkeur gekoppeld was aan een **artistiek talent**.

Niet zozeer de biografische gegevens van de betrokkenen zijn van belang, wel het situeren van deze vaklui binnen hun opleidingsmilieu zoals een atelier, academie of Sint-Lucasschool. De realisaties van deze kunstenaars werden niet alleen bepaald door hun vaardigheid in het uitwerken van een ontwerp in een bepaald materiaal, maar ook door de persoonlijke beleving van de **neogotische religieuze kunst**. Zij zijn dan ook onderhevig aan beïnvloeding door de bezielers van de neogotische en ultramontaanse beweging. Via J. Helleputte, die voor zijn bouwprojecten degelijke vaklui aantrok vanuit gans België, kwam V. Lenertz in contact met kunstenaars van de artistieke centra Brugge, Gent, Antwerpen, Brussel, Leuven en Luik.

De **Gilde van Sint-Thomas en Sint-Lucas** werd opgericht in 1863 en was veeleer een studiegenootschap voor christelijke archeologische, kunsthistorische en liturgische aangelegenheden. Een belangrijke doelstelling van deze Gilde was evenwel ook de actieve propaganda van de ware principes van de christelijke kunst, waaruit een duidelijke Puginiaanse invloed blijkt. Deze Gilde was een belangrijke ontmoetingsplaats waarbij de belangrijkste ultramontaanse architecten en kunstenaars waren aangesloten en waar vlotte contacten werden gelegd voor gemeenschappelijke projecten. Interessant was uiteraard dat ook leden van de Koninklijke Commissie voor Monumenten gildebroeders waren, waardoor de behandeling van bouw dossiers vaak gemakkelijker en persoonlijker kon verlopen. Volgens de ledenlijst van de Gilde was V. Lenertz geassocieerd lid van deze Gilde van Sint-Thomas en Sint-Lucas; daar ontmoette hij A. Stalins, A. Tassin, J. Helleputte, Ch. Lagasse de Locht en C. de Borman. Op basis van al het voorgaande mag worden aangenomen dat V. Lenertz na zijn opleiding en ervaring in Leuven, de vaktechnische én de maatschappelijke **ideologie** van J. Helleputte en E. Reusens heeft overgenomen en de **neogotiek** als een inspirerend uitgangspunt én streven heeft gehanteerd in zijn verdere professionele loopbaan. Zulks blijkt vooral uit **zijn ontwerpen** voor kerkmeubilair, waarin hij uiterst bedreven de neogotische vormtaal gestalte heeft gegeven.

ATELIER VOOR SCHILDERKUNST VAN JAN ROSIER IN ANTWERPEN

¹⁵ HASSELT, *Godfried Guffens (1923-1901) en het Limburgs historisme*, Stedelijk Museum Stellingwerff-Waerdenhof Hasselt vzw, 2001, p. 84. Bespreking van de kruisweg van J. Rosier voor de St.-Ursulakerk van Lanaken.

In de biografische gegevens van J. Rosier¹⁵ is een gelijkaardige ontwikkeling herkenbaar. Hij leerde als aannemerszoon uit Lanaken, Godfried Guffens (1823-1901) van Hasselt kennen tijdens het St.-Ursulakerkproject in Lanaken, waar G. Guffens de muurschilderingen realiseerde. De interesse en het talent voor schilderkunst van J. Rosier lagen aan de basis voor de verwijzing via G. Guffens naar decoratieschilder Jos De Roey uit Antwerpen. Aanvankelijk volgde hij ca. 1875 een avondcursus decoratie aan de Academie van Antwerpen, om aldaar te vervolledigen met een opleiding voor schilderkunst tot 1880 bij K. Verlat (1828-1890), die gerenommeerd was voor historie- en dierenstukken en portretten; ook was hij directeur van de academie. J. Rosier ondernam nadien een studiereis naar Parijs om daar te werken in het teken- en schildersatelier van de Ecole Nationale des Beaux-Arts. Ook specialiseerde hij zich in de portretkunst en ging daarvoor naar Engeland in 1882. Terug in Antwerpen vestigde hij zich rond 1883 als kunstschilder. In 1886 huwde hij met een Juffrouw Senden uit Antwerpen.

Als medestichter van de kunstkring 'Als ic can' had hij oog voor wat er in het schildersmilieu gebeurde. Hij bleef de Academie van Antwerpen trouw en werd er zelfs leraar. In 1892 kreeg hij een benoeming als directeur van de Academie van Mechelen. Hier studeerde Rik Wouters (1882-1916) in het atelier schilderen en beeldhouwen van 1897 tot 1901. Vervolgens werd J. Rosier als inspecteur van het tekenonderwijs aangesteld vanaf 1901. Ook werd hij in 1903 lid van de Academische Raad van België en kreeg hij de kans om tijdens de Eerste Wereldoorlog naar Engeland te gaan, waar hij docent werd aan de 'London School of Arts'. In 1919 kon hij terugkomen om opnieuw de Academie van Mechelen te leiden. Gezondheidsproblemen waren de aanleiding dat hij zijn loopbaan zou afsluiten en zich opnieuw vestigde in Antwerpen in 1927, waar hij overleed in 1931. Buiten zijn opdracht verbonden aan de Academie is J. Rosier ook op artistiek gebied succesvol gebleken. Een Brusselse tentoonstelling (1880-1881), een tentoonstelling in 1883 in Argentinië waar de president werk aankocht, een deelname aan de Wereldtentoonstelling van Antwerpen in 1885, een derde prijs in 1886 voor de 'Prix de Rome' en een Gouden Medaille op een tentoonstelling van Munchen waren feiten die zijn artistiek werk illustreren. Lanaken heeft in 1955 een retrospectieve tentoonstelling georganiseerd en zijn naam in meerdere herinneringstekens vereeuwigd.

Via de figuur van J. Rosier kan ook een verband gelegd worden met Jules Helbig en de schilderkunst binnen de St.-Lucasscholen. De kunstschilder Jules Helbig (1821-1906) is gevormd aan de Academie van Luik. Hij was tevens archeoloog en voelde zich nauw betrokken bij de oprichting van de Sint-Lucasschool in Luik en was tevens medestichter en secretaris (1871-1884) en vanaf 1891 ondervoorzitter van de in 1863 opgerichte Gilde van Sint-Thomas en Sint-Lucas. Als directeur en redacteur van *Revue de l'Art chrétien* was hij een bezielende kracht voor de neogotiek. Een hechte vriendschap met J.B. Bethune was de basis voor gezamenlijke projecten en tevens werd J. Helbig de voornaamste biograaf van J.B. Bethune. De Luikse J. Helbig was van Duitse afkomst en verbleef meermaals in het Rijnland, het 'Belvédère de l'Europe romantique'. Hier maakte hij kennis met de historiserende kunst van de Nazarenen en had hij ook contacten met leden van de School voor Schilderkunst te Düsseldorf, waar hij een tweetal jaren verbleef. Deze invloeden introduceerde hij in België: *...Les adeptes du néo-gothique pictural se démarquent alors sensiblement des Nazaréens qui les avaient précédés par le fait qu'ils cherchent leur inspiration et leurs modèles non plus chez Raphaël mais dans la peinture du XVe siècle...* De Lucasbroederschap van de Nazarenen verenigde Duitse kunstenaars zoals Johann Friedrich Overbeck (1789-1869) en Franz Pfaff (1788-1812), die reageerden tegen de opleiding en de voorkeursstijl van het neoclassicisme van de Academie van Wenen. Zij verlieten Wenen en vertrokken in 1809 naar Rome, om geïnspireerd door Jezus van Nazareth en naar het voorbeeld van de monnik Fra Angelico (1387-1455) een uiterst eenvoudig leven te gaan leiden in het Sant'Isodoro-franciscaner klooster aldaar. Rond 1820 keerden de meesten terug en inspireerden de lokale kunstenaars.

Het Huis Beyaert-Storie in de Mariastraat in Brugge was gespecialiseerd in kerkelijke kunst die op grote schaal werd geproduceerd voor de export naar Engeland via James Weale (1832-1917), een katholieke Engelse archeoloog en kunsthistoricus die in Brugge woonde. De neogotiek als huisstijl van de Sint-Lucasateliers werd in tal van realisaties toegepast. Louis Beyaert zorgde meestal zelf voor de ontwerpen maar voor de geschilderde kruiswegen werd vaak beroep gedaan op de gebroeders De Clercq, Georges Brasseur, Alois De Beule en Jan Rosier. Aanvankelijk was er wel een akkoord tot samenwerking met J. Rosier, maar of deze laatste het goed vond

dat er kopieën van zijn werk werden gemaakt, valt te betwijfelen. Aangezien J. Rosier in 1931 overleed, kon hij niet beletten dat er kopieën van zijn succesvolle kruisweg werden gemaakt, waarvan er zich dus een versie van 1933 van de kruisweg van 1888-1898 van J. Rosier in de kerk van Opoeteren bevindt.

Het elan waarop het Huis Karel Beyaert vanaf de 20ste eeuw produceerde had iets van een nijverheidsconcept; machinaal vervaardigde artikelen kwamen op de markt. In catalogi voor kerkelijke kunst konden de opdrachtgevers een keuze ma-

ken voor een bepaald product of voor de realisatie van een kant-en-klare kerk geheel met uitmontering. Aangezien meerdere ambachtstui en ateliers aan het huis verbonden waren, konden scherpe prijzen worden gesteld. De oorspronkelijke vaktechnische bekwaamheid van de voormalige kunstenaars, gevormd in de St.-Lucasscholen¹⁶ moest nu wel plaats maken voor de productie op grote schaal. Het is deze wijze van handelen, gericht op de commercie, die verantwoordelijk is voor de **teloorgang van de neogotiek rond 1914**.

¹⁶ J. DE MAEYER (red.), *De Sint-Lucasscholen en de neogotiek 1862-1914*, KADOC-STUDIES 5, Leuven 1988.

KERKELIJK MEUBILAIR

De bespreking van het kerkelijk meubilair omvat vooreerst de noodzakelijke elementen zoals de altaren, de communiebank en de biechtstoel die voor de nieuwe neogotische kruisbasilica van Opoeteren werden ontworpen en gerealiseerd. Een belangrijk aandachtspunt is ook hier de iconografie, die expliciet bedoeld is voor dit meubilair net zoals bij de reeds besproken glas-in-loodramen. Voor vele gelovige mensen waren de afbeeldingen zeer belangrijk bij de beleving van de heilsgeschiedenis en dienden de bijbelse personen en heiligen als voorbeelden in het dagelijks leven. Voor de gegevens van de andere kerktoebehoren en beelden kan verwezen worden naar de uitvoerige inventaris opgenomen in dit boek.

In de oostelijke polygonale apsis van de parochiekerk van Opoeteren is het **hoofdaltaar** van F. Gussé (1906) geplaatst op een podium van drie treden hoog. Dit houten altaarretabel is uitgevoerd in neogotische stijl en er is een omlijsting met fijne pinakels aan de bovenkant uitgesneden. Op de hoeken is er een mooi gesculpteerde engel geplaatst, links met de armen gekruist over de borst gehouden en rechts met de handen in een aanbeddend gebaar. De centrale nis is als een baldakijn voor de Calvarie bedoeld: Jezus van Nazareth, Koning der Joden 'INRI' vermeld op een plaat boven het hoofd, hangt op het kruis terwijl zijn Moeder heraldisch rechts van Hem en zijn apostel Johannes heraldisch links van Hem in aanbidding de goddelijke Zoon aanschouwen.

Hoofdaltaar uit 1906.

Retabel van het hoofdaltaar.

Boven Maria is de zon en boven Johannes de maan weergegeven als een verwijzing naar de kosmische dimensie van de kruisdood. In het linkerluik is de **Geboorte van Jezus Christus** voorzien. In dit tafereel van Kerstmis ligt in de kribbe de pasgeborene terwijl Moeder Maria en Jozef voor het Christuskind knielen. De os en de ezel verwarmen met hun adem het kind dat geboren werd in deze stal. Twee zwevende engelen houden een banderol om de glorie van dit goddelijk kind uit te drukken. In het rechterluik is de **Verrijzenis van Christus** uitgewerkt, verwijzend naar Pasen. Negen Romeinse soldaten worden met verstomming geslagen en met angst bevangen en komen in paniekhoudingen terecht wanneer zij, bij het bewaken van het graf, plots Christus in witte gewaden uit de tombe zien opstijgen.

De altaartafel en het tabernakel zijn in witte steen uitgevoerd en het front is versierd met een reeks van acht neogotische blindnissen en vier roestgekleurde marmeren zuiltjes. De kandelaarsbalk is in hetzelfde materiaal vervaardigd en versierd met druiventrossen; ook hier geldt de verwijzing van wijn als bloed van Christus in de Eucharistie.

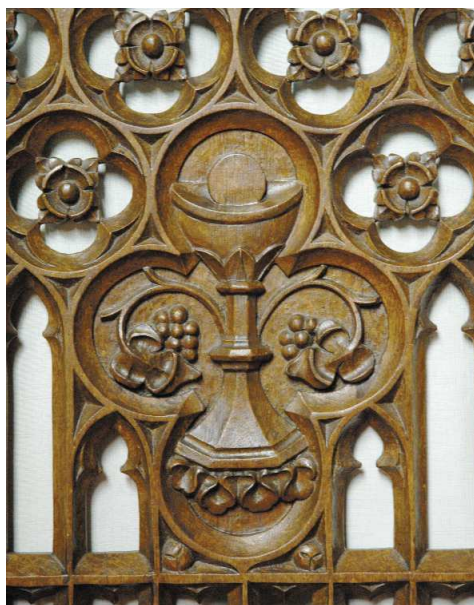
De tabernakeldeuren zijn in verguld koper geslagen en twee Christussymbolen in de mandorla, omgeven door engeltjes, trekken de aandacht: links het Lam Gods en rechts de Pelikaan. Deze afbeeldingen verwijzen naar de bereidheid van de goddelijke zoon om zich voor het heil van de mensheid te offeren en zijn bloed te vergieten.

Met het tweede Vaticaans concilie gehouden van 1962 tot 1965 in Rome werd er geopteerd om de Kerk te vernieuwen en aan te passen aan de toenmalige wereld om de eenheid van alle christenen voor te bereiden. Een gevolg hiervan voor de liturgie van de Eucharistie was het meer toegankelijk maken van het ritueel van het Laatste Avondmaal voor de gelovigen. Het altaar werd in de viering geplaatst waarbij de priester met het aangezicht naar de gelovigen in het kerkship gekeerd, de misviering voorgaat. De devotie wordt voortaan in de landstaal in plaats van het Latijn beleden, hetgeen ook de verstaanbaarheid voor eenieder ten goede kwam. Om in het nieuw altaar te voorzien werd vaak gebruik gemaakt van de bestaande communiebank, waarvan de panelen in een nieuwe compositie gebruikt werden

ST.-DIONYSIUSKERK VAN OPOETEREN

*Fragmenten van
de communiebank die verwerkt
werden in het vieringsaltaar.*

om zulk tweede altaar te vormen. De functie van de communiebank kwam door dit concilie ook in het gedrang, aangezien de gelovigen nu de hostie in de hand mochten ontvangen.

In Opoeteren werden deze panelen van de communiebank van 1914 voor het neogotisch vieringsaltaar samengebracht in 1977. Voor het voorfront van dit altaar werden links het paneel van het Lam Gods en rechts dat van de Levensbron samengebracht. Het linkerflankpaneel stelt de Toonbroden voor en het rechterflankpaneel de Kelk met de Hostie of het symbool van de Eucharistie. Hier worden zeven van de twaalf

toonbroden afgebeeld, die verwijzen naar de twaalf stammen van Israël, die volgens de wet van Mozes iedere sabbatdag door de priester moesten geofferd worden en op de tempeltafel in twee rijen moesten worden neergelegd (Ex.25,30). De levensbron is eveneens een symbool voor Christus waarnaar de mens verlangt als een hinde naar de waterbron. Dit symbool werd als een fontein weergegeven en in overdrachtelijke zin voor de Eucharistie gebruikt. In dit altaar werden ook de afbeeldingen van staande engelenfiguren met een schild met IHS, het Jezusmonogram, in verguld koper verwerkt.

ST.-DIONYSIUSKERK VAN OPOETEREN

Het O.-L.-V.-altaar in de noordelijke kapel is opgebouwd uit een eikenhouten retabel in een strakke omlijsting en een wit stenen mensa met marmeren zuiltjes. Het altaarfront is versierd met

een Mariamonogram in een vierpas omschreven door een cirkel, met name M R Maria Regina, zodanig dat deze initialen overkoepeld worden door een kroon. Er is een opschrift geplaatst op

Het Maria-altaar in de noordelijke kapel.

Links: de blijde boodschap en rechts de kroning van Maria.

ST.-DIONYSIUSKERK VAN OPOETEREN

de kandelaarsbalk: *+Altare beatae Mariae virgini dedicatum+*. Als narratieve taferelen zijn links de Blijde Boodschap en rechts de Kroning van Maria uitgewerkt. Voor de Annunciatie knielt Maria op een neogotische bidstoel, die centraal in de betegelde ruimte met deur en lancetvensters is geplaatst terwijl aartsengel Gabriël op een wolk rechts in de scene is weergegeven. De goddelijke aanwezigheid is hier voorgesteld door de H. Geest in de vorm van een duif die boven Maria's hoofd in de ruimte is geplaatst. Een vaas met de lelietak is een verwijzing naar de Maagd Maria die onbevlekt een Zoon zal baren. Verder is er een spinnewiel dat tegen de muur is gezet, wat dan weer een verwijzing is naar de gebruikelijke activiteit van een toenmalige huisvrouw.

In het rechterluik van het retabel is de Verheerlijkte Zoon gezeten in de wolken afgebeeld. Hij houdt de kroon boven het hoofd van zijn gesluerde Moeder die voor Hem geknielt zit en de handen in aanbidding voor de borst houdt. De H. Geest in de vorm van een duif is ook aanwezig in dit moment van verheerlijking van Maria. Drie engelen zingen het gloria. In de centrale nis van het retabel staat het gepolychromeerde beeld van de rijkelijk geklede en gekroonde Maria Moeder Gods met het Jezuskind met een duif in zijn handjes, op de linkerarm.

Het Dionysius-altaar in de zuidelijke kapel omvat het eiken retabel in een strakke omlijsting en een stenen mensa afgewerkt met roestgekleurde en gevlamd marmeren zuiltjes en centraal een cirkel met het Dionysiusmonogram: S D. Op de kandelaarsbalk staat het opschrift *+S. Dionysio martyri et pontifici sacrum+*. Op de kandelaarsbalk is het opschrift ook een eerbetoon aan de martelaar en de patroonheilige van de parochiekerk van Opoeteren. Het centrale deel van het gefigureerd retabel wordt ingevuld door een neogotische nis waarin het gepolychromeerd beeld is geplaatst van Dionysius met het gemijterde hoofd in de handen; deze cefalofoor is dus als patroonheilige de belangrijkste heilige van de kerk. Aan de linkerkant is een doopsceën voorgesteld waarbij een naakte man rechtop staat in een centraal geplaatst doopbekken; uiterst links staat de doper die het doopwater vanuit een kruik op het hoofd van de dopeling gaat uitgieten. Rechts in dit tafereel staan drie personen toe te kijken. De vier personen die in een kapelinterieur zijn weergegeven zijn als apostelen gekleed in een lang kleed met omslagmantel. Aangezien geen van de personen een nimbus draagt zou het om een typetafereel gaan: het christelijk doopsel als verwijzing naar de actieve bijdrage van Dionysius in de kerstening van Gallië.

Het Dionysius-altaar in de zuidelijke kapel.

Links: doopscène en rechts: veroordeling van Dionysius, Eleutherius en Rusticus.

Rechts van de centrale nis is een ander tafereel in hout gesculpteerd. Deze scene verwijst naar de veroordeling van Dionysius, Eleutherius en Rusticus. De gemijterde bisschop zit geknielt voor de provoost Sissinius Fesceninus die vanop zijn troon uiterst rechts in beeld geplaatst, het doodvonnis uitspreekt. Centraal in beeld gebracht, staan de twee metgezellen met nimbus en

met de handen gebonden er gelaten bij. Rechts in beeld zijn nog drie figuren: één onbekende martelaar aangezien ook hij een aureool draagt, één staande getuige en een soldaat met lans en ook in de linkerbovenhoek van het tafereel zijn nog twee soldaten met een bijl weergegeven. Ook deze scène is in een getegeld interieur met lancetramen uitgewerkt.

Op de makelaar van de deur in het noordelijke portaal is een Dionysiusbeeld in hout uitgesneden, ook in deze afbeelding werd gekozen voor een hoofddragende versie van de bisschop.

De preekstoel is thans aan de NO-vieringspijler geplaatst. Door de aanpassing in 1861 van de panelen van de kuip werden iconografische elementen toegevoegd. De vier evangelisten zijn telkens met de bijbel maar ook met hun symbool op vier panelen weergegeven: Marcus met leeuw, Lucas met rund, Johannes met adelaar en Matheus met engel. Op het sluitend paneel is de tiara, de kromstaf en het pauselijk of drievoudig kruis afgebeeld. Aan dit paneel is een nieuwe houten trap bevestigd. Achteraan in de zuidelijke zijbeuk staat nog een neogotische biechtstoel.

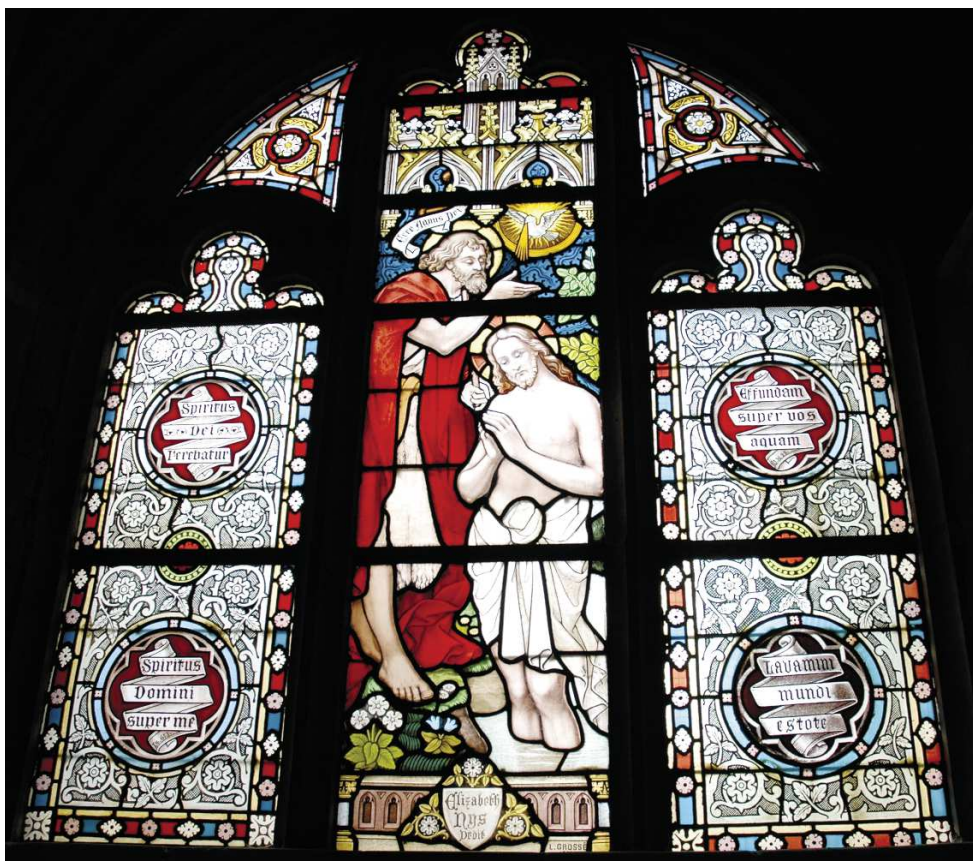
In de doopkapel staat een **Romaanse doopvont** met vier antropomorfe afbeeldingen in blauwe hardsteen uitgehouwen. Deze Maaslandse doopvont uit de late middeleeuwen is bewaard gebleven uit de vorige kerk en is in de nieuwe kerk in de doopkapel aan de westgevel geplaatst. In de doopkapel hangt tegen de oorspronkelijke portaalgevel, thans westgevel, een imposant laatgotisch piëtabeeld (ca. 1520). Er ligt een koperen deksel van latere datum (19de eeuw) op het

Makelaar op de kerkdeur met beeldje van St.-Dionysius.

ST.-DIONYSIUSKERK VAN OPOETEREN

Glasraam in de doopkapel met de voorstelling van de doop van Christus in de Jordaan door Johannes.

bekken van de doopvont. De doopkapel kan afgesloten worden met een gietijzeren hekwerk dat vermeld werd in het lastenboek van H. Martens en dus gemaakt is voor de nieuwe neogotische kerk.

In het torenportaal staat een Maaslands arduinen wijwatervat in Romaanse stijl, met menselijke hoofden heel schematisch uitgekapt. Hier is ook de toegangsdeur in een zware arduinen omlijsting voor de maelgie gebouwd, waarlangs het doksaal

Romaans wijwatervat.

kan bereikt worden. Het doksaal is aan de binnenwestgevel van het kerkship afgesloten met een houten balustrade en binnen een spitsboog is het orgel in de neogotische orgelkast verwerkt. Daar staat nog een eiken kerkstoel zoals dewelke

in de neogotische kerk aanvankelijk werd gebruikt. Deze stoelen werden gemaakt naar het ontwerp van de architecten en naar analogie van andere kerken van H. Martens en V. Lenertz waar ze werden geplaatst. Het torenportaal is van het kerkship afgesloten door een houten deurpartij, waarvan de centrale panelen met groene glaspanelen zijn uitgevoerd.

In de kerk zijn meerdere heiligenbeelden opgesteld zoals de H. Jozef, H. Hart van Jezus, H. Rosa van Lima, H. Leonardus, H. Barbara en andere en diverse vaandels van christelijke genootschappen zoals de Congregatie van O.-L.-V. van Gedurende Bijstand en van de Bond der Vrienden van het H. Hart. In de inventaris worden meer gegevens ter zake opgenomen.

De Sint-Dionysiusstoren en -kerk van Opoeteren en de kerkomgeving is een complex gegeven als drager van functie, betekenis en geschiedenis van de parochie en de gemeente. De toren is als beschermd monument een baken in het landschap en de kerk en omgeving vormen een beschermd dorpsgezicht in de schilderachtige vallei van de Oeter. Zij zijn reeds generaties lang een ankerpunt in het gezichtsveld en het sociale en religieuze leven van de inwoners van Opoeteren.

Wat de regelgeving van monumentenzorg betreft zijn belangrijke beslissingen in internationale akkoorden verankerd. In het Charter van Venetië (1964) werd het belang van historische monumenten en stads- en dorpsgezichten voor het behoud van informatie uit het verleden vastgelegd. Dit internationaal handvest omvat de criteria voor het behoud en restauratie van gebouwen en beeldhouwde, geschilderde of andersoortige decoraties die een geïntegreerd onderdeel uitmaken van het monument. Ook voorziet het Charter van Venetië, dat gegroeid is uit het Handvest van Athene (1931), in de ondersteuning van de bewustwording dat er geijverd moet worden voor een collectieve verantwoordelijkheid om het historisch erfgoed in alle rijkdom en oorspronkelijkheid aan de toekomstige generaties over te dragen. Volgens het Burra Charter van 1979 wordt er aandacht besteed aan het behoud van de ziel van een bepaalde plaats en dus aan de betekenis van dit gearticuleerde centrum voor de belanghebbenden. Generaties mensen en families van Opoeteren hebben zich bij kerkelijke feesten en processies, maar ook op de belangrijke momenten in het leven, als doopsel, communiefeest, huwelijk en begrafenis naar deze plek begeven. Deze Sint-Dionysiuskerk die nog steeds exclusief als parochiekerk wordt benut staat dan ook symbool voor de onuitwisbare geschiedenis van de Opoeterse leefgemeenschap.

Gedacht voor de kerk - nog Popelloan 2 j. de. 17
 Als de heer pastoor Van Lohis - den nieuwen orgel
 ging laten maken, had hij een som van seitten
 honderd franken - hoe hij aan deze som gekomen was,
 is mij onbekend -
 Als de aanneming ging berustt worden, kwam
 hij my spreken. Zeggende: Wij zouden nog geen
 een regiter meer hebben - de schoonste, maar deze
 kost drie honderd franken - Voordegen regiter
 maekt zy - / Popelloan / Lorgen.
 Ik ging te werk - en tot bij personen buiten de
 parochie - gaf van het mijn - bij - de wel het
 mij mogelyk was - en met genuegen kon ik
 de drie honderd franken bijbragen - en de nieuwe
 orgel werd aangenomen voor negen honderd
 franken. -

Notitie van kapelaan Dochez over de financiering van het orgel.

ST.-DIONYSIUSKERK VAN OPOETEREN

BESLUIT

In Opoeteren is de Sint-Dionysiuskerk gegroeid vanuit één van de oudste kerken van de Kempen tot een neogotische kruisbasilica met behoud van de laat-middeleeuwse monumentale toren. Voor een geschikte kerk voor de toenemende geloofsgemeenschap van Opoeteren hebben pastoor E.H. Dignus Verdurmen en de leden van de kerkfabriek zich reeds in 1903 ten volle geëngageerd. In oktober 1903 werden H. Martens, bouwmeester in Stevoort, en V. Lenertz, architect in Leuven, gecontacteerd om voor de nieuwbouw van de kerk en de verhoging van de toren ontwerpplannen te maken, het lastenboek te schrijven en de begroting op te stellen. In de notulen van 1903 van de kerkfabriek werd vermeld dat er besprekingen zijn geweest met beide architecten. In mei 1905 werd in een KB bouw-machtiging verleend en in augustus van dat jaar werd de eerste steen gelegd. Met de voorlopige wijding op 20 december 1906 kon de kerk in gebruik genomen worden. Mgr. M. Rutten, bisschop van Luik kwam de Sint-Dionysiuskerk plechtig inwijden op 23 juni 1908 en vier dagen later konden alle betrokken partijen het document van de beslissende keuring ondertekenen. Sindsdien is de parochiekerk de plek waar het religieuze leven in Opoeteren zich manifesteert. Wat hier tot stand kwam moet ook begrepen worden in een ruimere context.

Het neogotisch kerkbouwprogramma in Limburg op het einde van de 19de en het begin van de 20ste eeuw moet gezien worden tegen een welbepaalde religieuze, politieke, sociale en economische achtergrond. De plaatselijke agrarische bevolking werd in toenemende mate geconfronteerd met verschijnselen van de moderne tijd in de vorm van industrialisatie, bevolkingsgroei en politiek pluralisme. Vanuit politiek en sociaal oogpunt is de invloed van de Boerenbond, die zich inzette voor een neocorporatistische ontvoogding van de bevolking en die een netwerk van dienstverlenende organisaties met sterke banden met het bisdom Luik uitbouwde, van groot belang geweest. Via haar vertakte organisatie kon zij efficiënt haar leden mobiliseren en lokaal een grote dynamiek ontpoelen. De stevige greep van de katholieken op het politieke leven ging vergezeld van een militant christelijk reveil, gericht tegen het socialisme en liberalisme. Protagonisten van deze christelijke beweging sloten aan bij het ultramontaans gedachtegoed en propageerden de neogotische vormgeving als uitdrukkingsmiddel voor deze hernieuwde, religieuze beleving.

Als stichter van de Boerenbond, politicus en architect was J. Helleputte een invloedrijke figuur. Hij was nauw betrokken bij het politieke en sociale leven in Limburg en intervenieerde in de vele kerkbouw dossiers. Met enige druk vanwege de Koninklijke Commissie voor Monumenten, waarvan J. Helleputte deel uitmaakte, werd aan de lokale bouwmeester H. Martens architect V. Lenertz toegevoegd. Deze was tevens een medewerker van J. Helleputte hetgeen ongetwijfeld als een uitbreiding van de invloed van de K.C.M. en van de entourage van J. Helleputte moet worden beschouwd. H. Martens en V. Lenertz vormden een complementair duo, in die zin dat H. Martens kon bogen op een gedegen vak kennis en uitgebreide ervaring en dat V. Lenertz zijn hoge vaktechnische bekwaamheid en kennis van de architecturale en artistieke stromingen inbracht, als adept van de gotische en neogotische (bouw)kunst. H. Martens had goede relaties met de lokale geestelijkheid en de provinciale overheid terwijl V. Lenertz rechtstreeks zijn vriendenkring van de Gilde van Sint-Thomas en Sint-Lucas kon benaderen, waaronder politieke mandatarissen, K.C.M.-leden, kunstenaars en vaklui met een achtergrond van

de Sint-Lucasscholen. H. Martens was de man van het terrein, vertrouwd met de werf, de werklieden en de materialen terwijl V. Lenertz de projecten superviseerde en waakte over het totaalconcept. Voorts stond hij in voor de afwerking van het kerkinterieur door het ontwerpen van neogotisch kerkmeubilair.

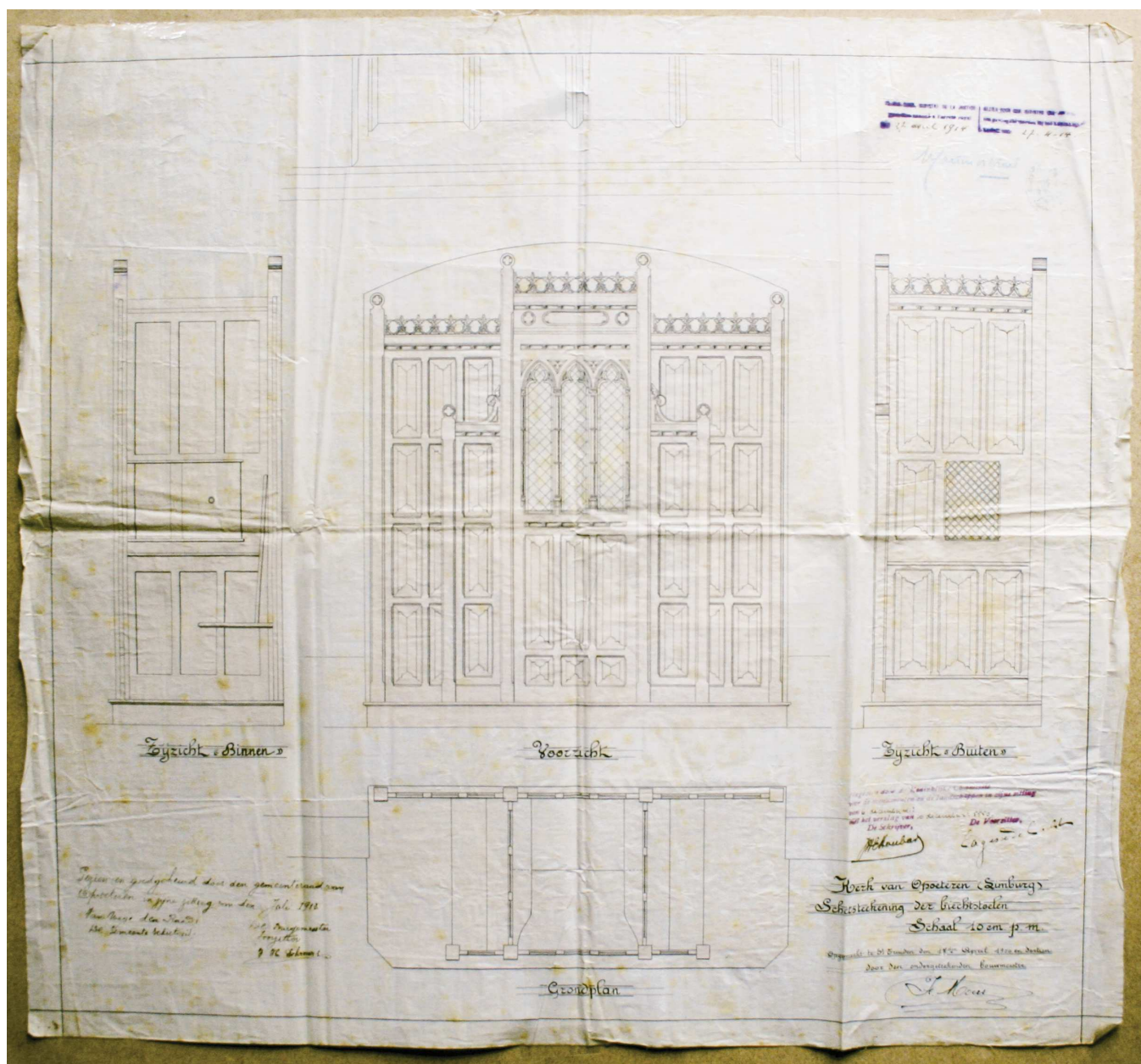
Ook voor de Sint-Dionysiuskerk van Opoeteren staat vast dat de bouwmeester uit Stevoort, H. Martens, alle aspecten van de bouwpraktijk op zich heeft genomen. Het is in dit dossier duidelijk gebleken dat alle stukken door hem zijn opgemaakt en ondertekend als de 'bouwmeester-ontwerper' H. Martens. Op de plannen schrijft hij wel *Stevoort en Leuven, den 20 April 1904 De Bouwmeesters: get: H. Martens get: V. Lenertz* maar uit geen enkel document blijkt de actieve participatie van V. Lenertz. Dit is enigszins verwonderlijk, want uit de studie van andere kerken in Noord-Limburg blijkt dat ze onder druk intens en succesvol hebben samengewerkt en dat de uitmontering van de kerk op basis van de ontwerpplannen van V. Lenertz steeds door kunstenaars en vaklui uit de Sint-Lucaskring werden gerealiseerd. In 1906 realiseerde F. Gussé van Hasselt de altaren. Deze laatste maakte ook de ontwerptekeningen en zette zijn handtekening. In geen enkel ander project heeft deze man voor het architectenduo gewerkt. Dit is nu zeer ongebruikelijk aangezien V. Lenertz gewoonlijk de supervisie over het neogotisch totaalconcept ter harte nam en het ontwerp van het belangrijkste meubilair niet uit handen gaf. Ook contacteerde V. Lenertz normaliter uitvoerders en kwam hij tussen bij de K.C.M. voor de goedkeuringen. In het dossier van de kerk van Opoeteren zijn hiervan echter geen aanwijzingen gevonden. Hieruit kan dan ook besloten worden dat officieel het kerkbouwproject op beider naam stond, maar dat de facto H. Martens het beheer van het dossier en de uitvoering van het project op zich heeft genomen.

Voor de kerkbouw was de dynamiek, op gang gebracht door de lokale clerus, notabelen, burgerij en parochianen van wezenlijk belang. De financiering van de kerkbouw steunde in eerste instantie op de bijdragen van de lokale bevolking, gehecht aan het kerkelijk leven en aangespoord door de pastoor. Voorts was het systeem van de overheidssubsidies onontbeerlijk.

Het omvangrijk kerkbouwprogramma rond de eeuwwisseling was in de eerste plaats een noodzaak, aangezien de bestaande kerken slecht onderhouden, te klein en vaak in lamenteuze toestand waren, kortom onbruikbaar. Er is geen van hogerhand opgezet kerkbouwprogramma hoewel het bisdom via de lokale geestelijkheid de kerkfabrieken onafgebroken aanspoorde ter zake haar verantwoordelijkheid te nemen als bouwheer.

Gezien de beperkt beschikbare middelen zijn de kerken herleid tot hun constructieve essentie, rationeel opgevat en functioneel uitgebouwd, zonder veel ornamentiek. Deze neogotische kerken hebben een tijdloze uitstraling door de eenvoud van hun bouwtechnische constructie. De architectuur van H. Martens en V. Lenertz getuigt van een constructieve en functionele rationaliteit die eigen was aan de Sint-Lucas-architecten. De kerkinterieurs hier door de integratie van de glas-in-loodramen, werden rijkelijker uitgevoerd waardoor de harmonie tussen kerkarchitectuur en gelovige werd geoptimaliseerd. De christelijk geïnspireerde mens werd in deze 'gecreëerde hemelse ruimte' naar een beleving gevoerd die hem nader bracht bij God.

ST.-DIONYSIUSKERK VAN OPOETEREN

Schetssteekening van de biechtstoelen van 17 april 1913 door F. Moers.